

МИЛЛИЙ ИСТИКЛОЛ
ФОЯСИ ТУРКУМИ

МИЛЛИЙ ИСТИКЛОЛ ФОЯСИ:

АСОСИЙ ТУШУНЧА ВА ТАМОЙИЛЛАР

(Изохли күргазмали воситалар түплами)

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАН
ВА ТЕХНИКА ДАВЛАТ КОМИТЕТИ
ЎЗБЕКИСТОН ФАЙЛАСУФЛАРИ МИЛЛИЙ ЖАМИЯТИ

МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ ФОЯСИ: асосий тушунча ва тамойиллар

(Изоҳли кўргазмали воситалар)

«Миллий истиқлол фояси: асосий тушунча ва тамойиллар» ўқув фани
бўйича маҳсус методологик комиссия тавсия этган

Тошкент
«Янги аср авлоди» 2001

Намесадан
Давлат 144

Кўлингиздаги тўплам миллий истиклол гоясининг асосий мавзулари бўйича тайёрланган кўргазмали воситалар ва уларнинг маъно – мазмунига бағишлиган. Унда миллий истиклол гоясининг асосий тушунча ва тамойиллари чизмалар ва уларнинг изоҳлари тарзида ёритиб берилган.

Ушбу китоб бу борадаги илк тажрибалардан биридир. Ундан маърузалар, амалий машғулотлар, сұхбатлар ҳамда тарғибот-ташвиқот жараёнида ижодий фойдаланиш мумкин. Китоб К. Назаров томонидан тайёрланган, бальзи чизмаларни тайёрлашда С. Мамашокиров (31-34), М. Курунов (43-47), Н. Раҳимбобоева (48-52) ва А. Каҳрамоновлар (35-42- чизмалар) иштирок этган.

Шу соҳадаги асарлар ва қўлланмалар асосида тайёрланган ушбу кўргазмали воситалар тўпламини келажакда тўлдирилган ва янада бойитилган ҳолда чоп этиш заруратини ҳисобга олиб, у тўғридаги фикр-мулоҳазаларингизни қўйидаги манзилга юборишингизни сўраймиз: Тошкент, Мустақиллик майдони-5. Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти. Телефон: 139-17-31.

Илмий муҳаррир	— академик Т. Т. РИСКИЕВ
Такризчилар	— ф.ф.д. Ж. РАМАТОВ, ф.ф.н. А. ХОЛБЕКОВ

ISBN 5-633-01269-0

© Ўзбекистон файласуфлари
миллий жамияти, 2001

КИРИШ

МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ ГОЯСИ ЎҚУВ ФАНИНИНГ ПРЕДМЕТИ, МАҚСАД ВА ВАЗИФАЛАРИ

✓ «Миллий истиқлол гояси: асосий тушунча ва тамойиллар» мустақиллик йилларида шаклланган ўқув фанидир. Унинг мазмун-моҳияти Президент Ислом Каримов томонидан асослаб берилган гоя — юртимида озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт барпо этишга хизмат қиласиган яхлит ва изчил таълимотни ёшлишимиз қалби ва онгига сингдириш тўғрисидаги билимлар тизимидан иборат.✓

✓ Бу фан аввало ушбу таълимотнинг тарихий манбалари, илмий, фалсафий, дунёвий ва диний илдизлари, асосий тамойиллари, назария сифатида намоён бўлиши, ўзига хос шаклланиш конуниятлари ва хусусиятларини босқичма-босқич ўрганишни назарда тутади. Миллий истиқлол гояси, унинг асосий тушунча ва тамойиллари, биринчи галда ҳалқимиз даҳоси ва миллатимиз маънавияти, миллий ва умумбашарий қадриятлар, мустақил давлат барпо этиш йўлидаги бой тажрибалишимизга асосланади ва улардан озикланади. Бирок ҳар қандай дараҳтдан мўл ҳосил олиш учун фақат кўчат ўтказишнинг ўзи етарли бўлмаганидек, миллий истиқлол гоясининг кутилган самарани бериши учун уни жамиятимиздаги турли ижтимоий қатлам ва тоифалар манфаати нуктаи назаридан мутассил равишда бойитиб бориш талаб этилади. Чунки миллий истиқлол гояси ҳалқимиз ва миллатимизнинг тараққиёт тамойилларини кўрсатиб борувчи умуммиллий дастур бўлиб, унда жамиятимизнинг ривожланиш диалектикаси акс этиб бориши керак.

Бу жараёнда, айниқса, миллий истиқлол гоясининг асосий тушунча ва тамойилларини кенг ҳалқ оммаси, аввало, унибўсиб келаётган ёш авлод қалби ва онгига энг тасирчан йўллар

ва самарали усуллар билан сингдириш мухим вазифа ҳисобланади. ۱

Қўлингиздаги ушбу қўлланма мазкур вазифани амалга ошириш йўлидаги дастлабки уринишлардан биридир. «Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар» рисоласи ҳамда олий таълим муасасалари учун мўлжалланган қўлланма асосида тайёрланган бу тўплам миллий истиқлол ғояси асосий тушунча ва тамойилларини кўргазмали воситалар ёрдамида чукурроқ ўқитишни назарда тутади.

1-чизма.

«Миллий истиқлол гояси: асосий тушунча ва тамойиллар» фанининг асосий вазифаси эса ўз тизимидағи билим ва тушунчаларининг барчасини педагогик тамойиллар асосида, маърифий йўллар билан ўқувчилар онгига сингдириш ҳамда шу тариқа уларда янгича дунёқарааш ва мафкуравий иммунитет асосларини, мустақил фикрлаш кўникмаларини шакллантириш, ёш авлод қалбида гоявий бўшлиқ вужудга келишига йўл қўймасликдан иборатдир.

Мустақиллик йилларида тўпланган тажриба ва ижтимоий ҳаёт ривожи аслида инсон, жамият гоя ва мафкурасиз яшай олмаслигини кўрсатди. Зотан, одамзот ўзининг руҳи ва шууридаги кўпдан-кўп саволларга жавоб бўладиган, уни доимий фаолиятга ундан турадиган ҳаётбахш гояга ҳамиша эҳтиёж сезиб яшайди. Чунки табиатда, жамиятда бўшлиқ бўлмагани каби инсон қалби ва онгига ҳам бўшлиқ бўлмайди. Жамият ҳаётида соғлом гоя устувор бўлиб турмаса, одамларнинг қалби ва онгини ёт, заарали гоялар эгаллаб, халқнинг турмуш тарзини издан чиқаради. Худди дунёнинг бойлиги турли кучлар ўргасида талаш бўлганидек, инсонларнинг қалби ва онгини эгаллаб, уларни ўз қўлидаги куролга айлантириш мақсади ҳам жаҳонда ҳар хил тажовузкор оқим ва таълимотларни ўзаро курашга ундаши, айниқса, бугунги кунда яққол намоён бўлмоқда.

Юртбошимиз бугунги тараққиётнинг мана шундай ўзига хос қонуниятларини теран ҳис этиб, буюк мақсадлар билан яшаётган халқимизнинг интилишларига мос келадиган миллий истиқлол гояси тўгрисидаги таълимотни яратди. Бу таълимот Президентимиз асарларида тўла-тўқис асослаб берилган. Ана шу асарлар асосида 2000 йилда «Миллий истиқлол гояси: асосий тушунча ва тамойиллар» номли маҳсус рисола чоп этилди.

Хозирги даврда миллий истиқлол гоясининг асосий тушунча ва тамойилларини юртдошларимиз, айниқса, ёшларга тушунтириш, тарғиб этиш, ундаги билим-қарашлар асосида янгича эътиқод ва дунёқарааш асосларини шакллантириш ниҳоятда муҳим.

Шунинг учун Президентимиз 2001 йил 18 январда «Миллий истиқлол гояси: асосий тушунча ва тамойиллар»ни мамлакатимиз таълим тизимиға янги фан сифатида жорий этиш тўғрисида фармойиш чиқарди. Бугунги кунда таълим муассасаларида кенг ўрганилаётган фан шу тариқа юзага келди.

2-чиизма.

Шу ўринда қўйидагини ёдда тутиш лозим: **Миллий истиқлол гояси билан «Миллий истиқлол гояси: асосий тушунча ва тамойиллар» фанинг мақсадлари бир-биридан муайян даражада фарқ қиласди.** Чунки уларнинг биринчиси тараққиётимизнинг гоявий асослари ва мафкуравий таълимотини ўзида

мужассам этган назарияни, иккинчиси эса шу назария ҳакидаги ўкув фанини билдиради.

Президентимиз Ислом Каримов миллий истиқлол гояси ва мафкурасининг мақсади ҳақида фикр юритиб, уни шундай таърифлаган: «Халқни буюк келажак ва улуғвор мақсадлар сари бирлаштириш, мамлакатимизда яшайдиган, миллати, тили ва динидан қатъий назар, ҳар бир фукаронинг ягона Ватан баҳт-саодати учун доимо мастьулият сезиб яшашига чорлаш, аждодларимизнинг бебаҳо мероси, миллий қадрият ва анъаналаримизга муносиб бўлишига эришиш, юксак фазилатли ва комил инсонларни тарбиялаш, уларни яратувчилик ишларига даъват қилиш, шу муқаддас замин учун фидоийликни ҳаёт мезонига айлантириш миллий истиқлол мафкурасининг бош мақсадидир»¹.

Шу билан бирга, миллий истиқлол гоясининг ижтимоий вазифаси билан «Миллий истиқлол гояси: асосий тушунча ва тамойиллар» фанининг вазифаси ҳам бир-биридан фарқ қиласди. Бу фарқлар гоянинг инсон ва жамият ҳаётидаги функцияси билан фанинг ижтимоий тафаккур ва таълим-тарбия тизимидағи функцияси ўртасидаги ўзига хосликдан келиб чиқади.

Юртбошимиз миллий истиқлол гоясининг вазифаси ҳақида тұхталиб шундай деган эди: «Мен миллий истиқлол гояси бугун ‘тез суръатлар билан ўзгараётган дунёда ўзлигимизни англаш, бизнинг кимлигимизни, қандай буюк аждодларнинг меросига, неча минг йиллик тарих, бетакрор маданият ва қадриятларга эга эканимизни ҳис этиб яшашга, бу бойликни асраб-авайлаб, демократик қадриятлар, бутун жаҳон тараккиёти ютуқлари билан озиқлантириб, янги ўсиб келаётган авлодга етказишга хизмат қилмоғи зарур, деб биламан»².

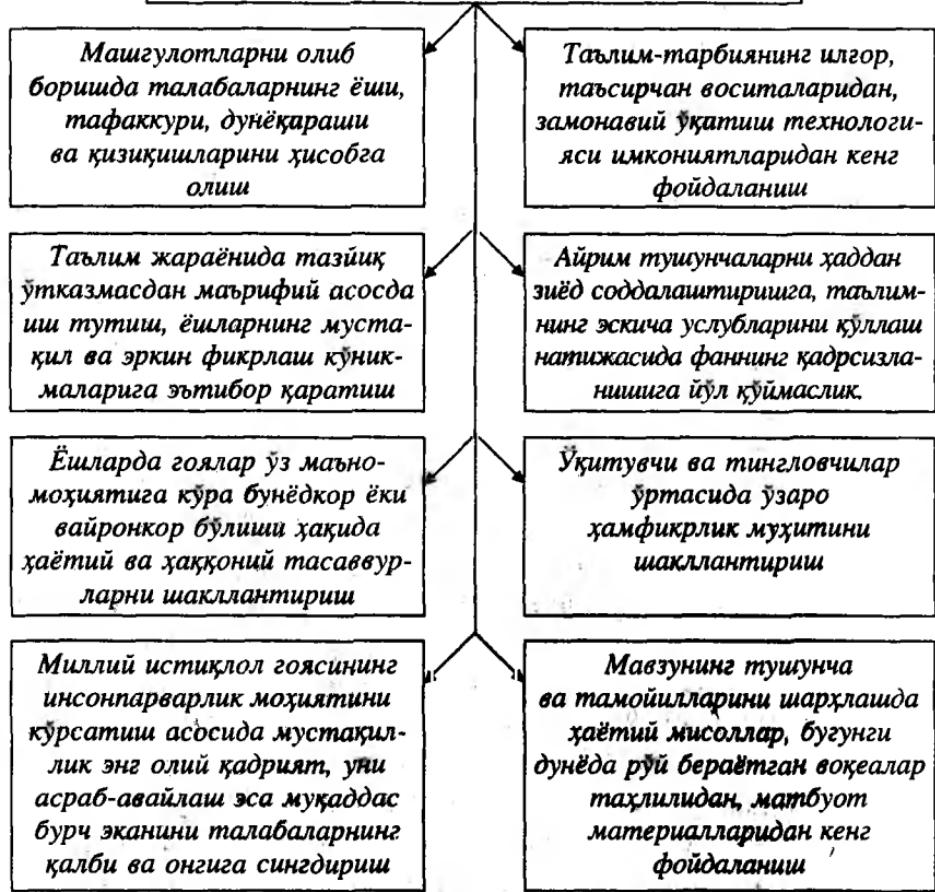
Бу орзу-умидлар ва интилишларни амалга ошириш ушбу фанни ўқитищда бир қатор талабларга аҳамият беришни заруратга айлантиради.

¹ «Миллий истиқлол гояси: асосий тушунча ва тамойиллари». Т.: «Ўзбекистон», 2000 й. 7-бет.

² Ўша китоб, ўша бет.

З-чизма.

Фанни ўқитишида алоҳида аҳамият берииш лозим бўлган жиҳатлар

Мазкур тавсияларга амал қилиш ушбу фанинг мөдияти, мазмуни, асосий қоидалари, тушунчалари, тамойил ва хусусиятларини атрофлича очиб беришга хизмат қиласди. Бу фанинг асосларини ўргатишида фақат ана шулар билан чегараланиб қолмасдан, ҳар бир ўқитувчи назарий ва амалий машғулотларга алоҳида куйинчаклик ва масъулият билан ёндашади, деб ўйлаймиз.

I боб. ФОЯ ВА МАФКУРАЛАР ТАРИХИДАН

Инсон ҳаётида ҳам, жамият тараққиётида ҳам гоялар мұхим үрин тутади. Шу маңнода, **инсоният тарихи — гоялар тарихидир.**

Хүш, гоя нима, нега унга бу қадар катта эътибор ва аҳамият берилади? Маълумки, ҳар қандай миллат ва халқ, ҳар қандай ижтимоий тузум ва давлат мұайян бир тамойиллар ва қадриятлар асосида ҳаёт кечиради ҳамда, ўз манфаатлари, мақсад-муддаолари, орзу-интилишларини кўзлаб ҳаракат қилаади. Бинобарин, улар ҳаётдаги маълум бир мафкурага таянади. Инсон тафаккури воқеликни идрок этиш мобайнида турли фикрлар, қарашлар, гоялар ва таълимотлар яратади. Бинобарин, **гоялар ҳам инсон тафаккурининг маҳсулидир.** Лекин тафаккур яратган ҳар қандай фикр ёки қараш, мұлоҳаза ёки нұктай назар гоя бўла олмайди. Фақат энг кучли, таъсирчан, залворли фикрларгина гоя бўла олиши мумкин.

4-чиизма.

Гоянинг фалсафий талқини

Гоя воқелик ва ҳаёт таъсирида вужудга келадиган, уни акс эттириши асосида шаклланадиган дүнёни билишининг ўзига хос шаклларидан биридир. У шахс, жамият, ижтимоий гуруҳ, партия ва бошқаларнинг мұайян мақсадларини ифодалайди, уларни бу йўлда бирлаштиради, ююштиради, фаолиятга ундаиди, сафарбар қиласади.

Гоя – ижтимоий фикр сифатида шаклланади.

Гоя – мұайян тарзда намоён бўлади.

Гоя – бирон-бир мақсадни ифодалайди.

Гоя – амалий ҳаракатга ундаиди.

Гоя – мұайян мафкуранинг асоси бўлади.

Илмий адабиётларда «гоя», «мағкура», «идея» ва «идеология» тушунчалари ишлатилмоқда. «Идея» ва «идеология» кўпроқ гарб давлатларида ҳамда рус тилидаги манбаларда учрайди. Идея ибораси юон тилидаги «idea» сўзидан олинган. У идеология сўзининг ўзаги бўлиб ҳисобланади ва тушунча ёхуд фикр маъносини англатади. Идеология (Idea — гоя, тушунча, logos — таълимот) атамаси эса гоялар тўғрисидаги таълимотни англатади ва икки хил маънода ишлатилади:

—гояларнинг моҳият-мазмуни, шаклланиши, аҳамияти тўғрисидаги билимларни ифодалайди ва илмий соҳа бўлиб ҳисобланади;

—муайян гояни амалга ошириш, мақсадга етиш усуллари, воситалари, омиллари тизимини англатади.

Гояларнинг оддий фикрлардан фарқи яна шундаки, улар гарчи тафаккурда пайдо бўлса-да, инсон ва жамият руҳиятига, ҳатто туб қатламларига ҳам сингиб боради. **Гоя** шундай кувватга эгаки, у одамнинг ички дунёсигача кириб бориб, уни ҳаракатга келтирувчи, мақсад сари етакловчи руҳий-маънавий кучга айланади.

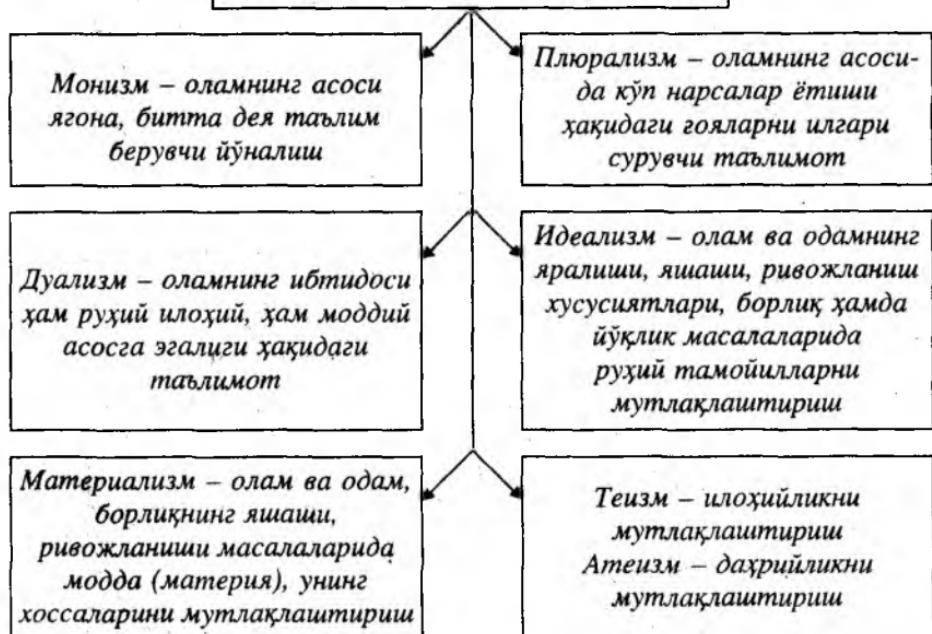
Гоя моҳиятан ижтимоий характерга эга. Муайян гоя одатда алоҳида олинган шахс онгига шаклланади, кейинчалик эса жамиятнинг турли қатламларига тарқалади, турли элат ва мил-

латлар орасида ёйилади. Мустақил ҳаётга қадам күяётган янги авлод жамиятда мавжуд гоялар таъсирида тарбияланади, майян қарашлар ва гояларни ўз эътиқодига сингдиради, ўз на-вбатида янги гояларни яратади ва тарғиб этади.

Гояларнинг турлари кўп. Оламни вужудга келиш, мавжудлик қонуниятлари, унинг асосини нима ташкил этгани каби масалаларни фалсафий талқин этиш натижасида монизм, дуализм, плюрализм, идеализм ва материализм сингари оқимлар вужудга келди.

5-чизма.

Foy va mafkura tushunchalari ning falсаfий shakkлari va kўriniшилари

Мазмуни ва намоён бўлиш шаклига қараб, гояларни бир қанча турларга ажратиш мумкин.

- илмий гоялар;
- фалсафий гоялар;
- диний гоялар;
- бадиий гоялар;
- ижтимоий-сиёсий гоялар;

- миллий гоялар;
- умуминсоний гоялар ва ҳоказо.

Үз олдига күйган мақсади, қандай жамият қурмокчи экани, бунга қандай йўллар ва воситалар билан эришмоқчи бўлаётгани ҳақидаги гоялар тизими ҳар бир миллат, халқ ва жамиятнинг миллий мафкураси асосини ташкил этади

Фоя ва мафкуранинг тарихий шаклларини, мазмун — мөхиятини азал — азалдан эзгулик ва ёвузлик, бунёдкорлик ва вайронкорлик ўртасидаги кураш диалектикаси белгилаб келади, яъни босқинчлилк, бошқалар ҳисобидан бойиш, тажовузкорлик, ақидапарастлик мафкураларига қарама - қарши ўлароқ, озодлик, мустаҳиллик ва адолат гоялари узлуксиз майдонга чиқиб, халқларнинг музаффар байробига айланган. Бунёдкорлик гоялари инсонни улувлайди, унинг руҳига қанот бағишлийди.

6-чизма.

Бунёдкор гоялар

Бунёдкор гоялар тараққиётга хизмат қиласи, жамият ва инсонни эзгуликка ундаиди.

Бузғунчи гоялар эса халқлар бошига сўнгсиз кулфатлар келтиради. Бунга олис ва яқин тарихдан кўплаб мисоллар

келтириш мүмкін. Инсон ва жамият бор экан, әзгу гояларнинг зидди бўлган зулм ва зўравонлик, қабоҳат ва жаҳолат янги-янги шаклларда намоён бўлишга уринади. Лекин улар одамзотнинг адолат, тинчлик ва биродарлик, тараққиёт ва фаровонлик гояларига таяниб, олий мақсадлар сари интилишларини асло тўхтата олмайди.

7-чизма.

Шу билан бирга вайронкор гояларнинг мазмун-моҳиятини, мақсад-муддаоларини билиш ниҳоятда муҳим. Бу фуқаролар, айникса ёшлар учун бузғун гоялар хавфини англаш, ўзларида мафкуравий иммунитет ҳосил қилиш учун зарур билимларни эгаллашига ёрдам беради.

Гоянинг инсон ҳаётидаги ўрни ва аҳамияти жуда муҳим фалсафий масаладир. Инсон ўзи гояларни яратади, улардан куч-қувват олади. Ўзи яратган гоялар инсоннинг онги ва шуурини, тафаккури ва эътиқодини эгаллаб, унинг соҳибига айланади. Юксак гоялар одамларни олижаноб мақсадлар сари етақлайди. Гояси етуқ, эътиқоди бутун, қадриятлари юксак инсонгина мардлик намуналарини кўрсата олади.

Ҳар бир ҳалқнинг тарихи шу ҳалқдан етишиб чиқкан буюк сиймолар, мард қаҳрамонлар ва фидойи инсонлар тарихи асосида битилади. Ҳалқимизнинг Широқ ва Тўмарис, Спитамен

ва Муқанна, Темур Малик ва Жалолиддин Мангуберди, Амир Темур ва Бобур Мирзо каби мард фарзандлари — буюк гоя соҳиблариридир.

Минг йиллар ўтса ҳам, улуғ аждодларимизнинг матонати ва қаҳрамонлиги халқнинг хотирасидан ўчмайди. Чунки улар юксак гоялар — Ватан озодлиги, эл-юрт баҳт-саодати, илму урфон ривожи йўлида жон фидо қилганлар. Аҳмад Яссавий бутун умрини ҳақ ишқида ўтказганида ҳам, Нажмиддин Кубро мӯғул босқинчиларига қарши жанг қилганда ҳам улуғвор гоялар уларга сабр-бардош ва матонат ато этган. Жордано Бруно жисму жонини эгаллаган буюк гоя туфайли гулхан алангасида ҳам ўз эътиқодидан қайтмаган, Насимиини товонидан сўйсалар ҳам, ишқи илоҳий деб жон берган. Жаҳон тарихидан, жумладан халқимизнинг ўтмишидан ҳам, қайси соҳада бўлмасин, мардлик ва жасорат кўрсатиш учун инсонга албатта улуғвор гоя керак эканига кўплаб мисоллар топилади.

Муайян бир гоя дастлаб бирон-бир шахснинг онгига пайдо бўлади. Айни пайтда у юксак ижтимоий мазмунга эга бўлгани, жамиятнинг тараққиёт йўлидаги эзгу интилишларини акс эттиргани боис умуминсоний ҳақиқатга айланади. Жаҳон тажрибасига назар ташласак, бутун дунё тараққиётига улкан таъсир кўрсатган назарий таълимот ва мағкураларни яратиш учун инсоният тарихининг турли даврларида улкан ақл-заковат, истеъдод ва теран тафаккур соҳиблари мислсиз заҳмат чекканини кўрамиз. Сукрот ва Платон, Конфуций ва Зардушт, Алишер Навоий ва Махатма Ганди каби буюк мутафаккирлар фаолияти бунинг яққол тасдигидир.

Бунёдкорлик гоялари юртни обод, ҳалқ ҳаётини фаровон қилишдек олижаноб мақсадлар билан ажralиб туради. Улар инсоният цивилизацияга эришган даврлардан бўён жамият ҳаётининг энг эзгу гоялари сифатида яшаб келмокда. Президент Ислом Каримовнинг «Ўзбек том маънода бунёдкордир», деган сўzlарида ҳам ана шу бокий гояларнинг маъно-мазмuni ўз ифодасини топган. Бундай бунёдкорлик халқимизга отабоболаридан меросдир.

Шарқда, жамият ривожи ва бунёдкорлик ғоялари хусусида Абу Наср Форобий, Ибн Сино, Алишер Навоий қарашлари ўзига хос ўрин тутади. Улар асарларида олижаноб жамият, адолатли тузум ҳақидаги ўз фикр-мулоҳазаларини баён қилиб, ўз даври учун изчил таълимот яратди. У ҳар томонлама етук, барча аҳолини баҳт-саодатга, илм-маърифатга олиб борувчи идеал жамоа ҳақидаги ғояларни олға сурди.

Миллий давлатчилик ғояси ва унинг ҳалқлар тараққиётiga ижобий таъсирини мустақил Ўзбекистон мисолида ҳам яққол кўриш мумкин. Ўзбекистоннинг ҳалқаро ҳамкорлик, минтақавий тинчлик, миллатлараро тутувлик борасида олиб бораётган сиёсати барқарорлик ҳукм суришига асос бўлиб хизмат қилмоқда.

Мафкура — муайян ижтимоий гуруҳ ё қатламнинг, миллат ёки давлатнинг эҳтиёжларини, мақсад ва интилишларини, ижтимоий-маънавий тамойилларини ифода этадиган ғоялар, уларни амалга ошириш усул ва воситалари тизимиdir.

Муайян тарихий даврларда баъзи мафкуралар давлат идеологияси даражасига кўтарилган. Замонлар ўтиши билан уларнинг айримлари ўз мавқеини йўқотган, лекин миллат маънавиятининг таркибий қисми сифатида сакланиб қолган. Ҳалқ улардан қувват олган, маънавий озиқланган, улар орқали ўз қадриятларини сақлаган.

Инсоният тарихида ўз талаб-эҳтиёжларини бошқа ҳалқлар ҳисобига қондириш истаги талончилик ва босқинчилик, буюк давлатчилик ва тажовузкор миллатчилик, фашизм ва экстремизм каби мафкураларни юзага келтирган. Бундай ғоялар ҳалқлар бошига кўп кулфат ва мусибатлар солган.

Ўз тарихини асосан XIX асрдан бошлаган ана шундай мафкуралардан бири — синфий антогонизм ғояларини мутлаклаштирган ва ҳокимиятни курол кучи билан эгаллаб олган собиқ коммунистик тузум мафкураси эди. Синфий кураш ғояси асосига қурилган ва Миллионлаб кишилар тақдирида машъум из қолдирган`бу мафкура жамиятни бир-бирига қарама-қарши тарафларга ажратиб юборди. Синфий кураш чизиги нафақат ижтимоий гуруҳ ва қатламлар орқали, ҳатто оилалар ва ин-

сонлар рухияти орқали ҳам ўтди. Оқибатда гражданлар урушига назарий пойдевор қўйилди. Инсон табиатига, унинг мөхияти ва руҳиятига зид бўлган биродарқушлик ҳолати вужудга келди. Ўғил отага, ука акага, дўст ўз биродарига қўл кўта-риши ёқлаб чикилди, рағбатлантирилди. Булар мардлик ва синфий онглилик намунаси деб талқин этилди. Натижада миллий қадриятлар топталди, миллионлаб кишилар ҳалок бўлди, бутун бошли ҳалқлар ўз ватанидан бадарға қилинди.

8-чизма.

Ҳар қандай мафкура муайян гояга ишонтириш, ўюштириш, сафарбар этиши, маънавий-руҳий рагбатлантириш, гоявий тарбиялаш, гоявий иммунитетни ҳосил қилиш, ҳаракат дастури бўлиш каби асосий вазифаларни бажара олсагина, амалий самара бериши мумкин.

Зўрлик асосига қурилган ва зиддиятли тизимга асос бўлган бу мафкура дунёнинг олтидан бир қисмини эгаллаган улкан салтанат ва социалистик лагерь ҳудудида етмиш йил хукм сурди. Охир-оқибат ўзининг гайриинсоний ва гайримиллий мөхияти, мустабид табиати туфайли таназзулга юз тутди. Ўзи таянган давлатни ҳам ўзи билан бирга олиб кетди.

Тарихдан маълум бўлган реал мустабид тузумларни қиёсий таҳлил этиш улар амал қилган мафкураларнинг умумий хусусиятларини ҳамда бу фояларни амалга ошириш билан боғлик қатор салбий оқибатларни аниқлаш имконини беради. Мус-

9-чизма.

Аслида, менинг назаримда, одамнинг қалбидаги иккита күч – бунёдкорлик ва вайронкорлик ҳамиша ўзаро курашади.

Ислом Каримов

табидчилик мафкуралари «янги жамият» ва «янги инсон»ни вужудга келтиришни ўз мақсади деб эълон қиласи, бунда шахс манфаатлари, айниқса, шахс әркинлиги тор ҳукмрон табақа, мустабид тузумнинг манфаатларига бўйсундирилади. Бундай ижтимоий тузум «демократиянинг олий шакли», ҳалқ ҳокимиияти шакли, деб эълон қилинади. Лекин бунда демократия ҳалқ йордасининг амалга оширилиши деб эмас, балки ҳатто ҳалқ йордасига қарши боришга тўғри келган такдирда ҳам зўравонлик воситалари билан ҳалқ «фаровонлиги»ни амалга ошириш деб тушунилади. «Мустабидчилик мафкураси» ўзини ҳақиқатнинг гавдаланиши ва фаровонликнинг намоён бўлиши деб ҳисоблагани учун ҳам ҳар қандай фикр, ҳар қандай бошқача мулоҳазага бартараф этилиши лозим бўлган ёвузлик (атайлаб қилинган ёки атайлаб қилинмаган) деб қаралади. «Мустабидчилик мафкураси» гўёки танкiddан холи, қандай-

дир иҳоталанган ишонч объектига айланади. Бошқача айтганда, бундай мафкура эркинлик, инсоний ҳақиқат устидан ўз зўрлиги ва хукмронлигини ўрнатади.

Ахборот монополияси ҳам сиёсий ва иқтисодий ҳокимиятни мутлаклаштириш билан чамбарчас боғлиқдир: «мустабид тузум»да барча ахборот воситалари, жамиятда муомалада бўлиб турган ахборотнинг мазмуни ҳам аппаратнинг қаттиқ назоратига олинади. Зўравонлик ишлатмасдан туриб бутун монополиялар тизимини саклаш ва мустаҳкамлаш мумкин бўлмайди. Щунинг учун ҳам давлат терроризмини, террорни ички сиёсатни амалга ошириш воситаси сифатида қўллаш «мустабидчилик тузумлари» учун хосдир.

10-чизма.

Яккаҳокимликка интилган, мутлақ ҳақиқатни даъво қиласидиган мафкуранинг истиқболи йўқ. Чунки у яккаҳокимлик ўрнатиш баробарида ўзини бойитиб бораидиган манба – фикрлар ранг-баранглиги ва қарашлар хилма-хиллигидан узилиб қолади. Муайян гурӯҳ ёки партия гоялари хукмрон мафкурага айланса, ҳурфикарлик, виждон эркинлиги ва қарашлар хилма-хиллиги чекланади, мутлақ ҳақиқатга эгаллик даъвоси, мустабидлик тамоийлари кучаяди.

Мустабидчилик мафкуралари ўз давлатларида ижтимоий ва шахсий ҳаётнинг барча соҳаларини тўлиқ камраб олишга, ягона дунёқараш тизими хукмронлигини ўрнатишга интила-

дилар. Бу мафкуралар буюк ва ёрқин ўтмишни инкор этадилар. Улар жамиятни инқилобий йўл билан ёппасига қайта тузиш зарур ва уни амалга ошириш мумкин, деб ҳисобладилар, ўзларигача бўлган қадриятларнинг барчасини ёхуд кўпчилигини бекор қилиб, уларни фақат ўз тамойиллари билан алмаштиrmоқчи бўладилар.

Масалан, биринчи қарашда, узоқ ўтмишга қайтишга чақи-рувчи ислом фундаментализми гўёки бундан мустаснодек ту-юлади. Бироқ, аслида бунда ҳам ўша андоза сакланиб қолади. Яъни, ислом фундаментализми тарих гилдирагини ўрта аср жаҳолати даврига қайтариш никоби остида, бир хиллашти-рилган мустабид «келажак»нинг ўзига хос андозасини таклиф этадики, унда инсон фуқаролик ҳуқукларидан тўлиқ маҳрум қилинади, ҳақиқатда диний ақидапарастлик террорига дучор этилади.

Мустабид ғоялар устувор давлатларнинг ўзига хос яна бир характерли хусусияти жамиятнинг ҳарбийлаштирилиши, «ҳарбий лагерь» ёки «қамал қилинган қалъа» йўсинидаги ғоявий-психологик вазиятни вужудга келтиришдан иборатdir. Бунда мамлакат ичida ҳарбий фанатизм вазияти авж олдирилибгина қолмасдан, шу билан бирга, агрессив тащқи сиёsat ҳам амалга оширилади. Бу сиёsat ҳарбий-ҳудудий ва мафкуравий бос-қинчилик қилишга, ўзининг мустабидчилик тартибларини кенг миқёсда қарор топтиришга қаратилади.

Лекин тарих ҳақиқати шундан иборатки, мустабидчилик мафкураларининг турли андозалари ва лойиҳалари асосида яратилган демократияга қарши тузумларнинг пировард натижада ҳалокатга учраши муқаррардир.

Бироқ, ғоявий кураш тобора янги-янги қиёфага кирмоқда. Президентимиз Ислом Каримов ҳаққоний равишда таъкидла-ганидек: «Кўп синовлар, азобу укубатлар, хатолар, фожеалар, қатагонларни бошдан кечирган, асримиз поёнига етаётган инсоният янги аср бўсағасида турган бугунги кунда турли хил эски ва янги мафкураларнинг ўзаро кураши ҳар қачонгидан ҳам кўра шиддатли тус олмокда. Ранг-баранг, баъзан бир-бирига зид дунёқарашлар, сиёсий, миллий, диний оқимлар,

мазҳаб ва секталар ўртасидаги фикр талашувлари гоҳо баҳс-мунозара доирасидан чиқиб, қонли тўқнашувлар, оммавий кирғинларга сабаб бўлмоқда, одамлар бошига беҳисоб қайгу-кулфатлар солмоқда».

Ана шу сабабдан ҳам мустақил Ўзбекистонда ҳозирги даврда миллат, жамият, давлатнинг бирлаштирувчи байроғи бўлган миллий ғоя ва мафкурани шакллантириш ва ҳалқимиз онгига сингдириш юзасидан фаоллик билан иш олиб борилмоқда. Бу мафкура мустақиллик йилларида эришилган ғалабаларни, энг катта ютугимиз бўлган истиқлолимизни, Она Ватанимизни, фарзандларимизнинг бахтили келажагини фидойилик билан ҳимоя қилиш, доимо ҳушёр ва сергак бўлишга ёрдам беради. Зоро, Ўзбекистон бизнинг умумий уйимиз — уни асраш ҳар биримизнинг муқаддас вазифамиздир. Шу маънода миллий истиқлол ғояси ҳар биримизнинг қалбимизга сингадиган, умумий ғоямиз, онгимиз, дунёқарашимизнинг таркибий қисмидир.

II боб. ҲОЗИРГИ ЗАМОНДА ИНСОН ҚАЛБИ ВА ОНГИ УЧУН КУРАШ

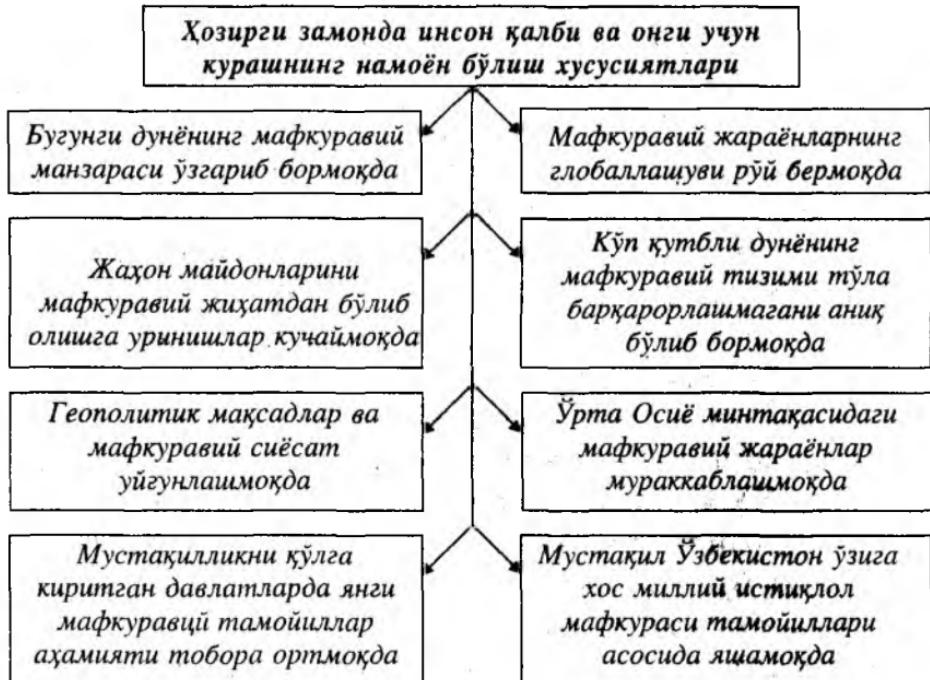
*“Бугунги замонда мағкура полигонлари ядро
полигонларига нисбатан ҳам күпроқ күчтөңдөң»
И. Каримов*

Бутун Ер юзи одамзод учун ягона макон бўлиб ҳисобланади. Аммо тарихда мавжуд чегараларни ўзгартириш, муайян ҳудудларни босиб олиш учун сон-саноқсиз урушлар бўлган. Бу жараёнда эса уруш куроллари мунтазам такомиллашиб борган. Мазкур урушлар то XX асргача асосан кўпроқ бир давлат ичида, икки давлат ўртасида ёки нари борганда бир минтақа доирасида бўлиши мумкин эди. Тўғри, айтайлик, Александр Македонский, Чингизхоннинг улкан давлат барпо этиш ёки ўрта асрлардан бошлаб европалик истилочиларнинг бошқа қитъаларни забт этиш учун олиб борган урушлари кўлами жиҳатидан бир-биридан ажralиб туради. Аммо бундай ҳолатлар истисно ҳодисалар сифатида баҳоланмоги керакка ўхшайди. XX асрда рўй берган иккита жаҳон урушида ўнлаб давлатлар, бир неча қитъа мамлакатлари иштирок этганлигини эсласак, бундай холоса муайян даражада ўринли эканлигига ишонч ҳосил қилиш мумкин.

Хуллас, уруш куроллари такомиллашиб бораверди. Бугунги кунда улар бошқа ҳудудни босиб олиш у ёқда турсин, балки бутун Ер сайёрасидаги ҳаётни бир неча марта йўқ қилиб ташлашга етади. Инсоният XX аср охирига келиб бир қатор чегара билмайдиган муаммоларга дуч келди. Уруш ва тинчлик, экологик фалокатлар, маънавий қашшоқлик, наркобизнес, терроризм каби муаммолар ана шулар жумласидандир. Дунёда глобаллашув, ахборот оқимининг тезлашуви ва интенсивлашуви, универсал технологиялар билан боғлик умумбашарий жараёнлар ҳам бормоқда.

Шу билан бирга, ҳозирги вактда мафкуравий воситалар орқали ўз таъсир доирасини кенгайтиришга интилаётган сиёсий кучлар ва ҳаракатлар ҳам йўқ эмас. Тажовузкор миллатчилик ва шовинизм, неофашизм ва фундаментализм, ирқчилик ва диний экстремизм мафкуралари шулар жумласидандир. Натижада дунёда инсон қалби ва онгини эгаллаш учун кураш тобора кучайиб бормоқда. Бу ҳол бугунги кунда дунёнинг мафкуравий манзарасини белгилаб бермоқда.

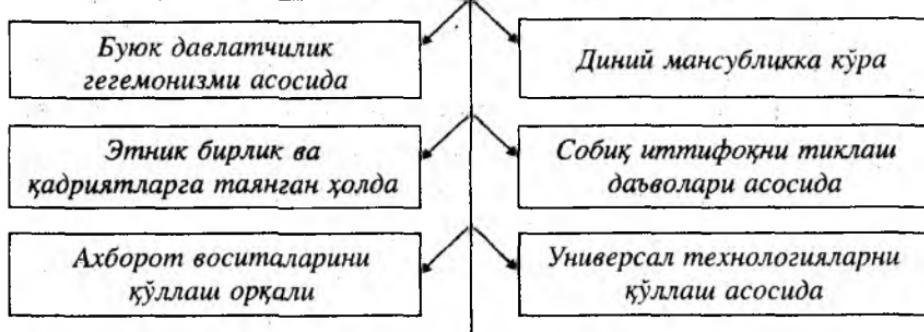
11-чизма.

XX аср сўнгидаги рўй берган улкан ижтимоий—сиёсий ўзгаришлар, икки қутбли дунёнинг барҳам топиши натижасида нисбий мувозанатнинг бузилиши жаҳоннинг мафкуравий манзарасини тубдан ўзгартириб юборди.

Инсон қалби ва онгини эгаллаш учун кураш хилма-хил foялар билан қуролланган, турли манбалардан озиқланадиган мафкураларнинг асосий мақсадига айланмоқда. Дунёни ўз мақсадлари йўлида ўзгартирмоқчи бўлаётган мафкура шакллари барқарорлик ва тараққиётга таҳдид солмоқда.

**Жаҳон майдонларини мафкуравий
жиҳатдан бўлиб олишга уринишлар**

Бугунги дунёда гоявий таъсир ўтказиши имкониятлари тобора кенгаймоқда. Бирон-бир ҳудуд ёки мамлакатда пайдо бўлаётган гоялар тез фурсатда бутун жаҳонга ёйилмоқда. Натижада одамзод маълум бир давлатлар ва сиёсий кучларнинг манфаатларига хизмат қиласидиган турли мафкуравий марказларнинг муттасил босимини доимий сезиб яшамоқда.

Тараққиётга нисбатан хавф-хатарлардан бири буюк давлатчилик шовинизмидир. Президент Ислом Каримов таъкидлаганидек: «Буюк давлатчилик шовинизмини муайян кучлар ва давлатлар томонидан бўладиган сиёсий, мафкуравий ва иқтисодий ҳукмронлик деб ёки миллатлараро ва давлатлараро, минтақавий муносабатларда унга интилиш деб таърифлаш мумкин.

Шовинизм баъзи кўп сонли миллатларнинг нафақат кўп миллатли империя доирасида, балки уни ўраб турган жуғрофий-сиёсий маконда ҳам ўзининг мутлақ ҳукмронлигини ўрнатиш учун курашда намоён бўлади»¹.

Буюк давлатчилик шовинизми бугунги кунда пансоветизм билан ўзига хос тарзда кўшилиб кетмокда. Пансоветизм тушунчаси узоқ вақт давомида бир иттилоғ доирасида яшаш

¹ И.А. Каримов. Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари. Т.: «Ўзбекистон», 1997. 52-бет

натижасида ижтимоий-маданий ҳаётда юзага келган муайян яқинлик, ўхшашик, умумийлик, иқтисодий алоқадорлик ва боғлиқликни мутлаклаштиришга асосланган.

Буюк давлатчилик шовинизми жонланишининг сабаблари нимада? Жиддий таҳлил қилинадиган бўлса, биринчидан, бе-ҳисоб хомашё ресурслари, ишчи кучи, транспорт коммуникацияларидан фойдаланишдан, геостратегик мавқедан маҳрум бўлиш; иккинчидан, собиқ колонияларнинг ўз метрополияси таъсири ва тазиқидан халос бўлишга интилиши, мустақил ички ва ташки сиёsat юрита бошлиши; учинчидан, халқаро майдонда тенг ҳуқуқли ва ўзаро манфаатли ҳамкорлик устувор бўлиб бораётганини тушунмаслик, тўғрироғи тушунишни истамаслик; тўртинчидан, бошқа кучлар маркази томонидан гўёки унинг «ҳаётий манфаатлари» тан олинмаётгани, у амал қилаётган худудлар торайтирилаётганини рўкач қилиш, бешинчидан, мақтанчоқлик, инсоният тараққиётига қўшган ҳиссасига ортиқча баҳо бериш, уни бетакрор ва ноёб деб ҳисоблаш ҳозирги кунда буюк давлатчилик шовинизмининг жонланиши учун «асос» бўлиб хизмат қилмоқда.

Бунда оммавий ахборот воситалари орқали психологик таъсири ўтказишнинг янгидан - янги усууларидан фойдалана-дилар. Хусусан, миллий ҳаётимизга хос муайян хусусиятларни очиқдан-очиқ қоралаш, ерга уриш ёки айрим тарихий воқеа-ҳодисаларни умуман бўлмагандек, жаҳон маданияти, илму фанига улкан ҳисса қўшган улуғ алломаларимизнинг бизга алоқаси йўқдек қилиб кўрсатишга уринишлар мавжуд.

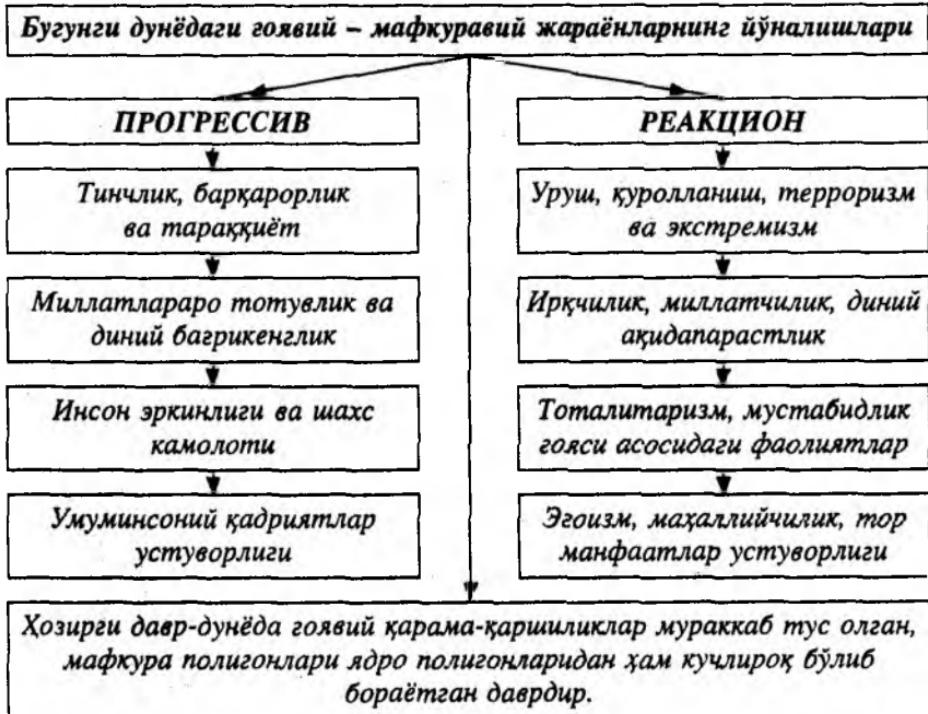
Шунингдек, минтақа давлатлари ўртасида зиддиятлар келтириб чиқариш ва жаҳон афкор оммасида Ўзбекистон ҳақида нотўғри тасаввур туғдиришга бўлаётган интилишларни ҳеч қаҷон эътибордан четда қолдирмаслигимиз лозим.

Бугунги кунда инсон онги ва қалби учун кураш кескин тус олаётган экан, хилма-хил қарашларнинг мафкура майдонида ҳукмронлик қилишга интилиши табиий, албатта. Бунга эътиқод умумийлигига асосланган ҳолда якка мафкура ҳукмронлигини таъминлаш орқали жаҳон майдонларини мафкуравий

жиҳатдан ўзига қарам қилишга бўлаётган хатти-ҳаракатларни мисол келтириш мумкин.

Диний ақидапарастлик ҳам шулар жумласидандир. Масалан, ислом динидаги ҳозирги ақидапарастлар ижтимоий, миллий хусусияти, қайси давлатга мансублигидан қатъий назар, барча мусулмонларнинг маънавий бирлиги ҳақида тасаввурларга таяниб уларнинг ягона халифалик остида сиёсий бирлашуви гоясини асослашга ҳаракат қилади. Кўриниб турибдики, бу идеология диний асосда бирлашув гоясини биринчи ўринга қўяди.

13-чизма.

Аммо, жиддий эътибор бериладиган бўлса, биринчидан, улар миллий суверенитетдан воз кечиш ҳисобига ягона давлат тузишни кўзлаётганлари маълум бўлади. Иккинчидан, халифаликни тикишга, унинг тўғри эканини асослашга уринувчилар, бу ҳол айнан миллат сифатида ўзлигимизни англашга йўл қўймаслигини яширадилар. Бу гояни тикиштиришда улар

бизнинг ислом динига эътиқод килишимизга алоҳида ургу берадилар. Бундан ташқари, бу оқим тарафдорлари халифалик байроби остида бирлашишни ноисломий дунёга қарши туриш мақсади билан боғлашшарини ҳам таъкидлаш зарур. Бундай ёндашув ўта хавфли эканлиги хеч кимга сир эмас. Зоро, у инсониятнинг диний асосда қарама-қарши қутбларга бўлинниб кетишига, баъзан «цивилизациялар тўқнашуви» деб аталадиган ҳодисанинг юзага келишига сабаб бўлиши мумкин.

Ҳозирги кунда тил, маданият, урф-одатлардаги умумийлик, бошқача айтганда, этник бирликка асосланган ҳолда ягона мафкуравий майдонни юзага келтириш борасидаги қарашлар ҳам мавжуд. Бундай қарашларнинг шаклланиш тарихи узок ўтмишга бориб такалади. Бугунги кунда уларнинг ҳар бири ўзига хос тарзда дунёнинг мафкуравий манзарасида муайян ўринини эгаллашга уринмокда.

14-чизма.

Ҳозирги даврда мафкуравий жараёнларнинг хусусиятлари

XXI асрнинг бошларига келиб мафкуравий жараёнларнинг универсаллашуви шу даражага етадики, ундан бирор киши четда қолаётгани йўқ. У бутун Ер юзини, барча минақа ва мамлакатларни қамраб олди, дунёдаги барча одамлар унинг таъсирин остида ҳаёт кечирмоқда.

Мафкура ва мафкуравий тарбия масаласи ўз мустақиллигини кўлга киритган, демократик ҳуқуқий давлат, эркин фуқаролик жамиятининг асосларини яратадиган мамлакатимиз

учун ҳам муҳим ҳаётий аҳамиятга эга бўлиб қолмоқда. Зеро, кўзланган мақсадларга ушбу орзу-умид ва интилишларни ўзида мужассамлаштирган ғоявий-назарий қарашлар мажмуй бўлмиш миллий мафкура ва унга асосланган тарбия тизими-сиз эришиш мумкин эмаслиги аник. «Мен,- деб ёзади Президентимиз,-Абдулла Авлонийнинг «Тарбия биз учун ё ҳаёт - ё мамот, ё нажот - ё ҳалокат, ё саодат- ё фалокат масаласидир» деган фикрини кўп мушоҳада қиласман. Буюк маърифатпарварнинг бу сўзлари асримиз бошида миллатимиз учун қанчалар муҳим ва долзарб бўлган бўлса, ҳозирги кунда биз учун ҳам шунчалик, балки ундан ҳам кўра муҳим ва долзарбдир».

Бу масаланинг долзарблиги юкорида қайд этилган мафкура шаклларининг хавфини бартараф этиш зарурлиги билан ҳам белгиланади. Зеро, Президентимиз таъкидлаганидек, уларга ғоя ва маърифат билан қарши курашиш лозим. Мамлакатимиздаги мавжуд ижтимоий ҳамкорлик, миллий бирлик ва ҳамжиҳатликни сақлаб қолиш ва ривожлантириш йўли билангина қўлга киритилган истиқлолни ҳимоя қиласми. Халқаро ҳамжамият, шу жумладан тарих тақозоси билан алоқалар кучли ривожланган давлатлар билан тенг ҳуқуқли, иззат-икромли муносабат, ўзаро манфаатли алоқалар эса мустақилликни мустаҳкамлашнинг муҳим омили бўлиб хизмат қиласади. Ана шундагина, юртбошимиз таъбири билан айтганда, минтақамиз ҳеч қачон цивилизациялар тўқнашмайдиган, балки улар бир - бирига таъсир этиб, бир - бирини бойитишининг ибратли намунасини берадиган маконга айланади.

Мафкуравий таъсир ва таҳдиidlар ҳақида гап кетар экан, уларни аниқлаш, баҳолаш, хусусиятларини яққол кўрсатиш учун Ўзбекистон Президенти Ислом Каримов томонидан илмий муомалага бир қатор тушунчалар киритилганлигини қайд этиш лозим. Улар қаторида «мафкуравий иммунитет», «мафкуравий профилактика» кабилар бор. Ана шу тушунчаларнинг мазмuni ойдинлаштирилганда ҳозирги дунёда кечаётган мафкуравий жараёнларнинг характеристерини янада яққолроқ тасаввур қилиш имкони туғилади.

15-чизма.

Бугунги дунёда мислсиз илмий кашфиётлар, улкан техникиавий имкониятлар, универсал технологиялар, ахборот тарқатишнинг глобаллашуви, яъни уларнинг бутун кураш заминини қамраб олиш жараёни шиддат билан бормоқда. Бу жараёнлар жаҳон тараққиётининг муҳим хусусияти эканини эътироф этган ҳолда, уларнинг кучли мағкуравий таъсир воситаси эканини ҳам унумласлик даркор.

Нима учун кишилар онги ва қалби учун кураш турли мағкураларнинг бош мақсадига айланиб қолди? Гап шундаки гоя факатгина инсон қалбини эгаллаганда, инсон маънавий-рухий ҳолатининг узвий қисмига айланганда, инсон нафақат инсон онгини, балки қалбини ҳам эгаллаш мағкуравий курашнинг бош мақсади бўлиб қолмоқда.

Марказий Осиёда ҳам мураккаб мағкуравий жараёнлар бормоқда. Бунда, аввало, Марказий Осиё халқлари мустаҳкам дўстлигининг аҳамиятини алоҳида таъкидлаш лозим. Чунки, минтақа туб халқларининг маънавий илдизлари бир, руҳи, турмуш тарзи яқин, улар ана шу бой манбадан бирдек баҳра оладилар. Шу маънода ҳам улар бирлигини мустаҳкамлаш умуммintaқавий маънавий юксалишимизга ўзининг ижобий

таъсирини ўтказиб тураверади. Бу жараёнга қарши қаратилган ҳар қандай мафкуравий таъсир ёки ҳаракатлар умумминтақавий барқарорликка халақит беради.

Марказий Осиё минтақасидаги мафкуравий жараёнлар тизимида Афғонистонда давом этаётган фуқаролар уруши ҳам алоҳида ўрин эгаллаб турибди. Йигирма йилдан бўён давом этиб келаётган ҳарбий мажоралар оқибатида умуминсоний цивилизациядан узилиб қолган Афғонистон ҳудуди халқаро террорчилик ва диний экстремизм, курол-яроғ ва гиёхванд моддаларнинг ноқонуний савдоси ўчоғи бўлиб қолди. Бу эса турли зарарли ғояларнинг террорчилик, таҳдид ва таҳлика йўли билан бутун минтақага ёйилиш хавфини туғдирмоқда.

16-чизма.

Хозирги даврда Марказий Осиё сиёсий ҳаритасида рўй берган туб ўзгаришлар туфайли бу минтақага нисбатан геополитик ёндошувларнинг ифодаси бўлган мафкуравий жараёнлар мураккаблашиб бормоқда. Мустақил тараққиёт, эркин ва фаровон ҳаётга бўлган ишонч-зътиқодни мустаҳкамлаш йўлида хавф-хатарларнинг олдини олиш учун муттасил оғоҳ бўлиб яшаши, биргаликда кураш олиб бориш минтақа халқлари учун ҳаётий заруриятга айланаб қолди.

2000 йилнинг сентябрь ойида ҳам БМТ Бош Ассамблеяси «Минг йиллик саммити»да Президентимиз минтақамиз хавф-

сизлигини таъминлаш билан боғлиқ бўлган халқаро терроризм ва наркобизнесга қарши фаол курашиш, Марказий Осиё минтақасидаги барқарорлик ва хавфсизликни таъминлаш ва жаҳон хавфсизлик тизимини такомиллаштириш муаммолари га эътибор қаратди. Минтақа халқлари учун ўта муҳим аҳамиятга эга бўлган бу жараённи тўғри англаб етган Марказий Осиё мамлакатларининг раҳбарлари фақат 2000 йилнинг ўзида бир неча бор учрашдилар. Хусусан, октябрь ойида Тошкентда бўлиб ўтган учрашувда «Марказий Осиёда наркотикларнинг ноқонуний савдоси, уюшган жиноятчилик ва террорчиликка қарши кураш бўйича ҳамкорликнинг устувор йўналишлари» тўғрисидаги ўта муҳим ҳужжат имзолангани бунга мисол бўлади.

Минтақада хавфсизликни таъминлашнинг асосий шарти Афғонистонда давом этаётган фуқаровий урушни тўхтатиш, у ерда тинчликни таъминлашдир. Чунки бу заминда давом этаётган уруш натижасида наркотик моддаларни ноқонуний йўл билан минтақа мамлакатларига олиб ўтиш, қуролларни файриқонуний йўл билан тарқатиш, террорчилик ҳаракатларини авж олдириш содир бўлмоқда. Бу борада ҳам Ўзбекистон илгари сураётган Афғонистондаги ҳарбий можароларни сиёсий йўл билан ҳал этишга қаратилган «6+2» гурӯҳи фаолиятини йўлга қўйиш, террорчиликка қарши халқаро кураш марказини ташкил қилиш борасидаги ташабbusлар, минтақа мамлакатлари ўртасидаги интеграция жараёнларини кучайтириш юзасидан олиб борилаётган саъй-ҳаракатлар муҳим аҳамият қасб этади.

Маълумки, «фундаментализм», «экстремизм», терроризм», каби тушунчалар жамиятда қабул қилинган қонун-қоидаларга мос келмайдиган ва уларга зид бўлган ғоялар ҳамда улар асосидаги ҳаракатларни ифодалайди. Қандайдир бир йўналишни ёки ақидани мутлаклаштириб ёки бузиб талқин этган ҳолда сиёсий мақсад қўювчи ҳаракат экстремизмга олиб келади. Экстремизм қандай номланган ёки қандай қўринишга эга бўлмасин, унинг асосий мақсади жангари гурӯҳларни шакллантириш орқали ҳокимият тепасига келишдан иборат. Худди шундай «фундаментализм», «терроризм» каби сўзлар ҳам

том маънода ҳокимият ёки бирор бир ғаразли мақсадлар учун курашувчи ижтимоий-сиёсий гурӯҳ ва оқимларга тегишилдири.

17-чизма.

Марказлашган Осиё минтақасидаги мафкуравий жараёнлар

Аслида «фундаментализм» ва «экстремизм» гояларининг Марказий Осиёга кириб келишидан кўзланган мақсад - диннинг қадриятларини қайтадан тиклаш эмас, балки ана шу гоялардан восита сифатида фойдаланиш орқали минтақада бекарорликни, диний ва миллатлараро низоларни вужудга келтириш, охир-оқибат эса ҳокимиятни қўлга киритишидир. Бу уринишларда тузатиб бўлмас фожиаларга олиб келиши мумкин бўлган, тарих саҳифасида қолиб кетган халифаликни тиклаш гоясига ҳам зўр берилмоқда. Бугун диний экстремизм ва фундаментализм томонидан Марказий Осиёда олиб борилаётган қўпорувчилик ва террористик ҳаракатлар ҳам ана шундай мақсад, йўл ва услубларга таянмоқда.

Ўзларини ислом динининг «ҳимоячилари» деб кўрсатишига уринаётган террористларнинг асл нияти чинакам исломий қадриятларни тиклаш эмас, балки ҳокимиятни қўлга кири-

тиш, Марказий Осиёдаги мамлакатларни ўзлари танлаган йўлдан қайтариш ва бутун миңтақада ўз ҳукмронлигини ўрнатишидир. Аслида, мустақиллик йилларида мамлакатимизда ҳақиқий исломий қадриятларимиз тикланди ва бу йўналишда изчилилк билан катта ишлар амалга оширилмоқда. Динимизнинг халқимиз маънавиятийининг ажralmas қисмига айланганлиги Президентимизнинг қуидаги фикрларида ўз аксини топган: «Биз ўз миллатимизни мана шу муқаддас диндан айри ҳолда асло тасаввур қилолмаймиз. Диний қадриятлар ҳаётилизга шу қадар сингиб`кетганки, уларсиз биз ўзлигимизни йўқотамиз. Халқимизнинг минг йиллик тарихини, бугунги маънавий ҳаётини, дину диёнатимизни мухтасар ифодалаб айтиш мумкинки, Оллоҳ бизнинг қалбимиизда, юрагимиизда».

Хуллас, ҳозирги замонда инсон қалби ва онги учун кураш ниҳоятда мураккаб тус олган. Бу геполитика ва глобаллашув жараёнлари билан кўшилиб, уйғуналашиб кетмоқда. Марказий Осиёда ҳам, унга нисбатан таъсирларда ҳам ана шундай серқирра жараён, хилма-хил хусусият, турлича хатти-ҳаракатлар мавжуд. Буларнинг барчасини англаш, рўй берадиган воқеа-ҳодисаларнинг магзини чақиши, мустаҳкам мафкуравий иммунитетни шакллантириш долзарб вазифа бўлиб қолмоқда.

III боб. ЎЗБЕКИСТОН ТАРАҚҚИЁТИ ВА МАФКУРАВИЙ МУАММОЛАР

ХХ асрнинг охирги ўн йили жаҳон харитасини ўзгартириб юборди, собиқ иттифоқ барҳам топди, мустақил давлатлар шаклланди. Ўтган ўн йил Ўзбекистон учун ҳам қутлуғ келдимамлакатимиз Ислом Каримов раҳбарлигига мустакилликка эришди. Миллий давлатчилик анъаналарини тиклади. Янги Конституция қабул қилинди, жамият ҳаётининг барча соҳаларида туб ўзгаришлар содир бўлди, мамлакатимиз ўзига хос ва мос ривожланиш йўли-тараққиётнинг ўзбек моделини амалга оширишга киришди.

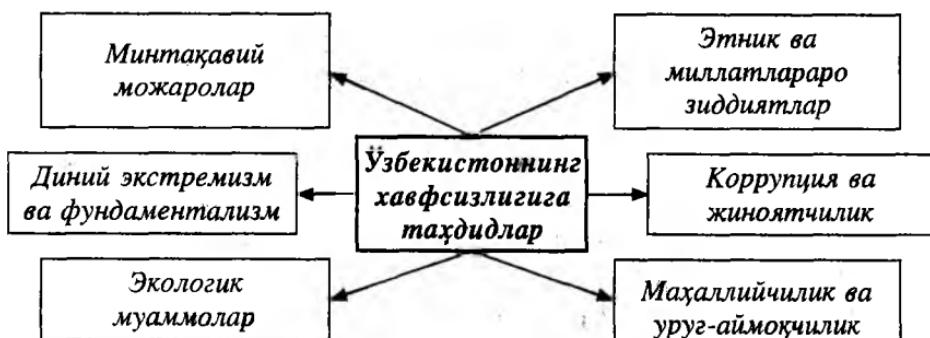
Шу билан бирга ўтиш даври — фақат ютуқ ва мувафқият эмас, балки ҳаётнинг барча соҳаларида тоталитаризмдан қолган салбий оқибатларга барҳам бериш, фуқаролар онгини ўзгартириш, иқтисодий, сиёсий, маънавий соҳада туб бурилишлар қилиш билан боғлиқ йиллари бўлди.

Тарихдан маълумки, умрини ўтаб бўлган гоя, ақида ёки мафкура тараққиёт нуқтаи назаридан инкор этилиши натижасида гоявий бўшлиқ вужудга келар экан, турли мафкуравий таҳдидлар кучаяди. Шу маънода, Президент Ислом Каримов, нинг куйидаги фикрлари катта аҳамиятга эга: «Мен кўхна бир ҳақиқатни яна әслатмоқчиман: табиатда бўшлиқ бўлмаганидек, инсоннинг онгу тафаккурида ҳам бўшлиқ вужудга келишига асло йўл қўйиб бўлмайди. Ўзбекистоннинг мустақилликка эришганидан кейинги тараққиёти бу фикрни нақадар тўғри эканини яққол кўрсатади.

Фоявий, мафкуравий таҳдид кучайган жойда аҳоли кенг қатламлари, хусусан, ёшларнинг қалби ва онгини эгаллашга каратилган уринишлар кучайиб бориши мумкинлиги чукур

аңглаб олинди. Холбуки, бугунги кунда айниқса, дунёning турли мамлакатларида жойлашган, катта молиявий ва мафкуравий таъсир кучига эга бўлган баъзи гоявий марказлар истиқлолнинг дастлабки йилларида вазиятдан фойдаланиб, ўз ёвуз ниятларини амалга ошириш йўлида кечаю кундуз харакат қиласидар. Бу масалалар Президентимизнинг «Ўзбекистон XX аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари» асарида атрофлича таҳлил қилинган.

18-чизма.

Мамлакатимиздаги барқарорлик ва мустақилликни мустаҳкамлашга халақит берувчиларнинг нияти истиқлол йўлидан бораётган Ўзбекистондаги гоявий бўшлиқни ўз ғоялари билан тўлдириб, мамлакатимиз худудидаги бекиёс бойликларга эгалик қилиш, халқимизни ўз сиёсати, ўз ҳукмронлигига бўйсундиришни, энг ёмони, мана шу муҳим геополитик майдонни ўз таъсир доирасига олишдан иборатdir.

Мустақилликка эришганидан сўнг мамлакатимизда эски мафкура асоратларига, қуруқ сафсатабозликка, халқимиз манфаатларига зид бўлган собиқ сиёсий ва мафкуравий тузилмаларга барҳам берилди. Ижтимоий адолат, хавфсизлик, ижтимоий муҳофаза, миллати, дини ва эътиқодидан қатъий назар, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, шаъни ва қадр-қимматини, қонуннинг устуворлигини таъминлашга қаратилган зарур чора-тадбирлар кўрилди. Жамиятдаги соғлом ижтимоий-сиёсий муҳитни бузадиган, одамлар фикрини чалғитадиган нохуш холатларга барҳам берилди. Мамлакат ва халқ манфа-

атлари йўлида бирлашиш, ҳамжиҳат бўлиш, барча имкониятлардан эҳтиросларга берилмай, ақл-идрок билан фойдаланиш йўли тутилди.

19-чизма.

«Биз мавжуд реал ҳавф-хатарларга жиёдий қараймиз. Айни вақтда имкониятларимизни, жозибали жиҳатларимиз ва афзал томонларимизни ҳам биламиз. Бизнинг минерал хомашё, инсоний ва ишлаб чиқариш заҳираларимиз ички барқарорлигимизнинг ва ҳалқаро нуфузимизнинг мустаҳкам кафолати бўлиб хизмат қиласди. Мамлакатимиз XXI асрда жаҳон иқтисодиёти, маданияти ва сиёсатида мунособ ўрин олиш учун тарихий имкониятларга эга».

Ислом Каримов

Собиқ шўролар мафкураси кишилар онгига ижтимоий тенглиқ, бугунги таъбир билан айтганда, боқимандачилик тушунчасини сингдириб кетган эди. Бундай кайфият одамнинг ташаббусига йўл бермас эди. Чунки инсон ўз меҳнат маҳсулидан манфаатдор бўлмаса, унда ҳалол ишлаш, масъулият туйғуси йўқолади. Бундай иллатдан эса миллий истиклол мафкураси воситасида халос бўлиш мумкин. Бугунги кунда мамлакатимизга қарши қаратилган мафкуравий таҳдидларни алоҳида кўрсатиб ўтиш мақсаддага мувофиқдир. Улар куйидагилардан иборат:

- ислом халифалигини тиклаб, унинг байроби остида мусулмон халқларни янги империяга бирлаштиришга қаратилган интилишлар;
- ёш мустақил давлатларни қайтадан собиқ Иттифокқа бирлаштириш гояси;
- тарихимизни, миллий қадриятларимиз ва диннинг муҳитини сохталаштиришга уринишлар;
- ахлоқсизликни ёйиб, халқни маънавий жиҳатдан бузишга қаратилган интилишлар;
- турли мағкуравий воситалар орқали минтақавий ва давлатлараро можаролар келтириб чиқаришга қаратилган харататлар.

Истиқлол мағкураси ижтимоий тараққиёт ривожига қараб такомиллашиб, янгиланиб боради. Давр талаби билан ўртага ташланган муайян қоидалар ўз вазифасини ўтаб бўлиб, ўрнини янада долзарброк бошқа хусусиятларга бўшатиб беради. Миллий истиқлол гояси айни ана шундай доимий янгиланиш маҳсули, онг ва тафаккур ҳосиласи ҳисобланади.

Бугунги кунда ёшлилар қалбида она-Ватанимизга, бой тарихимизга, миллий қадриятларимизга, миллатнинг ўлмас руҳи бўлган она тилимизга, ота-боболаримиздан мерос муқаддас динга соғлом муносабатни қарор топтиришимиз, уларнинг мағкуравий иммунитетини шакллантиришимиз мақсадга мувофиқдир. Зеро, юртбошимиз айтганларидек, бирор бир қасалликни даволашдан олдин инсон организмida аввало унга қарши иммунитет ҳосил қилинади. Биз ҳам ёшлиаримиз қалби ва онгида заарли гояларга қарши мағкуравий иммунитетни шакллантира олсак, турли хил «даъватчи»ларнинг алдовларига учмайдиган, ўз юрти, Ватани ва халқи учун фидойи инсонларни тарбиялай олишимиз мумкин..

Миллий истиқлол гоясининг ҳаётбахшлиги тараққиётнинг ўзбек моделини амалга оширишда яққол намоён бўлади. Ўзбекистон – улкан имкониятлар мамлакати. Бу заминда табиий бойликлар, унумдор ер, қудратли иқтисодий ва илмий-техникикавий, инсоний ва маънавий салоҳият мавжуд. Энг муҳими, бу диёрда меҳнатсевар ва истеъдодли халқ яшайди. Ўзбекис-

тон — ўзига хос мустақил тараққиёт йўлини танлаб олган давлат. Бу йўл жаҳонда ўзбек модели деб тан олинган ривожланиш йўлидир. Унинг рационал мағзи жамиятни инқилобий тарзда эмас, балки эволюцион — тадрижий равишда ислоҳ этишини назарда тутади.

Ўзбек моделининг асосчиси Ислом Каримов раҳбарлигидага амалга оширилаётган тараққиёт йўлини кўпчилик бошқа миллий моделлардан фарқ қиласиган хусусияти шундаки, у факат иқтисодий ривожланиш эмас, балки кенг маънодаги миллий тикланиш ва ижтимоий тараққиёт моделидир. Шу сабабдан у иқтисодиёт билан бир қаторда давлат қурилиши, ижтимоий соҳа ва маънавиятни, жамият ҳаётининг барча соҳаларини қамраб олади.

20-чизма.

Тараққиётнинг ўзбек модели жамиятни инқилобий тарзда эмас, балки эволюцион-тадрижий равишда ислоҳ этишдир.

Жамиятни ислоҳ этишининг беш тамоили:

1. Иқтисодиётнинг сиёсатдан устунлиги.
2. Давлат – бош ислоҳотчи.
3. Қонуннинг устуворлиги.
4. Кучли иқтисодий сиёсат.
5. Бозор иқтисодиётига боскичма-боскич ўтиш.

Ўзбек модели тушунчаси, аввало, Ўзбекистоннинг мустақил миллий тараққиёти қандай бўлиши лозимлигини асослайдиган, уни муайян мақсадларга йўналтирадиган энг умумий назарий хуносалар ва мўлжаллар билан давлатнинг белгиланган мақсадларга эришишга қаратилган амалий сиёсатининг муштараклигини англатади (давлат сиёсати деганда ҳокимиятнинг ҳар учала бўгини фаолияти назарда тутилмоқда).

Хўш, ўзбек моделининг асосий устувор хусусиятлари нималардан иборат? Ўзбекистон мустақилликка эришгач, нафакат иқтисодий тараққиёт масалаларини, балки миллий давлатчилик асосларини, миллий қадриятларини, ҳалқнинг ўзлиги ва гурурини қайта тиклаши, ривожлантириши, жамиятнинг

ижтимоий-синфий тузилмасини тубдан янгилаши ва мустақиллик фояларини амалга ошириш учун мутлақо янгича фикрлаб, янгича иш юритадиган кадрларни тарбиялаш каби масалаларни ҳам ҳал этиши лозим эди.

21-чизма.

ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЎЗИГА ХОС ТАРАҚҚИЁТ ЙЎЛИ – ЎЗБЕК МОДЕЛИ

Шундай қилиб, ўзбек модели иқтисодий муносабатларни ислоҳ қилиш билан бирга, давлат қурилиши, жамиятни демократиялаштириш, мулкдорлар синфини ва хусусан, ўрта синфи шакллантириш, ижтимоий-синфий тузилмани такомиллаштириш ва кадрлар тайёрлаш, маданий мерос ва маънавият билан боғлиқ жиҳатлари сингари бир қатор кенг қамровли ҳаёт соҳаларини қамраб олади. Бу унинг ўзига хос устувор хусусиятларидан биридир.

Мустақиллик йилларида шаклланниш йўлига кирган миллий истиқлол мағкураси халқимизнинг асрий аъдана ва қадрияtlарини, миллий ўзлигимизни ўзида мужассамлаштириб,

уларни умуминсоний қадриятлар, дунё цивилизацияси ютуклари ҳамда илфор, тараққийпарвар гоялар билан бойитиб, мамлакатимиз ўз олдига қўйган эзгу мақсад ва вазифаларни аниқ-равшан акс эттиради. Унинг воситасида ҳар бир ватандошимиз биз қандай жамият, қандай давлат, қандай тузум барпо этмоқдамиз, унинг ижтимоий-иктисодий, сиёсий-маънавий асослари нималардан иборат, деган саволларга жавоб топа олади.

Биз қандай жамият барпо этмоқдамиз, деган масала Президентимизнинг «Ўзбекистон XXI асрга интилмокда» асарида айниқса ўзининг тугал ва мукаммал ифодасини топди. Унда қурилажак янги жамиятнинг илмий-фалсафий концепцияси, жамият ҳаётини тубдан ислоҳ этишнинг навбатдаги стратегик вазифалари асослаб берилган. Ана шу масалаларни бажариш миллий истиқлол гоясининг пировард мақсадларини белгилайди ва бу мақсадларга етишга хизмат қиласди.

Бизнинг бош стратегик мақсадимиз — озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт, бозор иктисодиётiga асосланган эркин демократик жамият барпо этишdir. Бозор иктисодиёти, энг аввало, кўпмулкчиликка ва улар ўртасидаги рақобатга таянади. Унда мулкнинг барча қонуний шакллари teng ҳукукқа эга бўлиб, бу ҳукуқ давлат томонидан кафолатланади.

22-чизма.

Иктисодий соҳадаги вазифалари

Иктисодиётни эркинлаштириш, ислоҳотларни чуқурлаштириш:

1. Иктисодий ҳаётни эркинлаштириш

2. Хусусийлаштириши жараёнини чуқурлаштириш

3. Иктисодиётга хориж сармоясini жалб этиш

4. Мамлакат иктисодиётининг жаҳон тизимига интеграциялашуви

5. Иктисодиётдаги таркибий ўзгаришларни изчил давом эттириш

Кўпмулкчиликка асосланган бозор иқтисодиётини жорий қилиш орқали юртимизда яшайдиган барча инсонлар учун миллати, тили ва динидан қатъий назар, муносиб ҳаёт шароити яратиб бериш, ривожланган демократик мамлакатлардаги каби `кафолатланган турмуш даражаси ва эркинликларни таъминлаш – давлатимиз сиёсатининг мазмун-моҳиятини ифодалайди.

Бозор иқтисодиёти муносабатларига ўтиш ва уларни амалда жорий қилишнинг тайёр андозаси йўқ. Бизнинг мамлакатимиз иқтисодиётининг таркибий тузилиши, қазилма бойликлари ва иклим шароити, табиий ресурслари, халқимизнинг менталитети, аҳоли таркиби ва ўсиши бирор мамлакатникига айнан ўхшамайди. Бошқа давлатларда яхшигина самара берадиган тараққиёт модели бизда ҳеч қандай натижа бермаслиги мумкин эди. Танлаб олинган бу йўл ҳамда унга хос миллий истиқлол гоясининг стратегик мақсадлари жамият ҳаётининг иқтисодий соҳасидаги жараёнларни ўзида акс эттиради. Ватан равнақи, юрт тинчлиги ва халқ фаровонлигини мустаҳкамлаш истаги — умумий тақдир ва келажак, Ўзбекистонда яшайдиган барча фуқароларнинг ижтимоий тараққиётини таъминлашни назарда тутади. Бу соҳада ҳам ҳаётни янада юксак поғонага кўтарилишга даъват этади. Бугунги ҳаётий, зарурат ана шуни тақозо этмоқда. Ҳар бир кишининг фаровонлиги-халқ фаровонлигидир, фаолиятнинг асосидир.

Мамлақатимизда биз барпо этилаётган жамиятнинг инсоний негизини кўп мулкчиликка таянган, ижтимоий йўналтирилган, ички мувозанатга эришган моддий-иқтисодий муносабатлар ташкил этади.

Жамиятимиз ижтимоий муносабатлар характеристига, давлат ва ижтимоий институтлар жамоат ташкилотларининг ўзаро таъсирига кўра, фуқаролик мамлакатига айланмоқда. Унда ижтимоий гуруҳлар, қатламлар ўртасида ижтимоий ҳамкорлик, барча миллатлар ва элатлараро ўртасида тинч-тотувлик, умуммиллий муштараклик янада мустаҳкамланмокда.

Ижтимоий таракқиётга интилаётган, сиёсий ва иқтисодий ҳаётни эркинлаштириш йўлидан бораётган ҳар қандай жамият ҳуқукий маданияти юксак, озод ва эркин шахсни тарбиялашга интилади. Зеро, шундагина демократия, фикр ва виждан эркинлиги, плюрализм ва инсон ҳукукларини таъминлаш, гуманизм ва умуминсоний қадриятларга амал қилиб яшаш тамойили жамият ҳаётининг асосий мезонига айланади. Чунки демократиянинг ижодкори, амалга оширувчisi, ривожлантирувchisi — инсондир. Демократия — фақат ҳалқ ҳокимияти бўлиб қолмай, у айни пайтда ҳар бир инсон, ҳар бир жамоа ва бутун ҳалқнинг ўз мамлакати келажаги, ўз такдири олдидаги масъулияти ҳамдир.

23-чизма.

Ижтимоий соҳадаги вазифалар

Бозор муносабатлари шароитида кучли ижтимоий сиёсат юритиш:

1. Ислоҳотларни босқичма-босқич амалга ошириш, аҳолининг ёрдамга муҳтож қатламларини муҳофазалаш

2. Маънавият бешиги – оиласининг жамиятдаги мавқеини ошириш

3. Фуқароларнинг ҳуқуқий тенглиги, қонун устуворлигини таъминлаш

4. Комил инсонни тарбиялаш

Ўз навбатида демократия, сиёсий ҳаётни эркинлаштириш орқали фуқаролардан ўз манфаатларини давлат ва жамият манфаати билан уйғулаштиришни, юксак сиёсий маданиятга эга бўлишни талаб қиласди.

Партияларнинг жамият ҳаётида фаол иштирок этиши, энг аввало, парламент ишида ўз вакиллари орқали иштирок этувчи партияларнинг демократик қонунлар қабул қилиш ва уларни ҳаётга татбиқ этиш борасида фаоллик кўрсатиши, парламент орқали ижроия ҳокимият фаолиятини назорат қилиб бориши турли манфаатлар, кучлар ўртасидаги мувозанатни вужудга келтирувчи асосий омилдир.

Нодавлат, жамоат ташкилотларининг кўпайиши, уларнинг кундалик ҳаётимиздаги аҳамияти ортиб бораётгани фуқаролик жамияти асослари тобора мустаҳкамланиб, ривожланаётганидан далолат беради. Айнан шундай ташкилотларнинг фаоллиги ва масъулиятининг ортгани, фуқароларнинг онги ва тасаввурида, кундалик ҳаётида улар тобора кўпроқ иштирок этаётгани «Кучли давлатдан — кучли жамият сари» концепциясини ҳаётга татбиқ этишнинг муҳим шарти ва шаклидир. «Кучли жамият» тушунчасининг моҳияти шундан иборатки, халқ жамоат ташкилотлари орқали давлат идоралари фаолиятини назорат қиласи, уларнинг ўз вазифалари ва жамият олдидаги бурчларини тўғри ва самарали бажаришига таъсир кўрсатади.

24-чизма.

Сиёсий соҳадаги вазифалар

Жамият ҳаётини демократлаштириш жараёнини янада чуқурлаштириш

1. Сиёсий ҳаётнинг барча соҳаларини эркинлаштириш, аҳолининг сиёсий фаолигини ошириш

2. Турли қатлам, миллат, дин вакиллари ўртасидаги уйгунилкни таъминлаш, сиёсий ҳаётда кўппартиявийлик тамоилини янада мустаҳкамлаш

3. Демократик институтларнинг фаолият кўрсатиши учун кенг шарорит яратиш, ҳокимият тизимлари бўлиншишининг конституциявий тамоилига қатъий амал қилиш

4. Маҳаллий ҳокимият, фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқарии органлари фаолият доирасини кенгайтириш, «кучли давлатдан-кучли жамият сари» концепциясини ҳаётга жорий қилиш

5. Ватанга, она заминимизга садоқатли, чуқур билимли ва юксак мала-кали кадрларни тарбиялаш

Янги жамиятни барпо этиш жараёнида, энг аввало, маънавий қадриятларни тўғри баҳолай олишни, сохта қадриятлар-

дан ёки тарихан эскирган, ўзидаги бунёдкорлик ва ижобий салоҳиятни сарфлаб бўлган қадриятлардан ҳақиқий ҳаётбахш қадриятни ажрата олишни ўрганиш лозим. Бирор бир қадриятга баҳо берилар экан, унинг мамлакатимиз мустақил тараққиётининг сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, эътиқодий ва ахлоқий асосларини қай даражада мустаҳкамлай олиши, ҳалқимизнинг умумжаҳон ижтимоий тараққиётининг фаол субъектига айланишига хизмат қила олиши бош мезон бўлиши керак.

25-чизма.

Маънавий соҳадаги вазифалар

↓

Маънавий қадриятларни илм-фан ва тараққиёт ютуқлари билан бойитиш. Дин ва тарихни соҳталашибтиришига, улардан сиёсий мақсадда фойдаланишига йўл қўймаслик

↓

1. Юртдошлиларимизни маънавий янгиланиш ва ислоҳотлар жараёнининг фаол иштирокчисига айлантириши

↓

2. Куч ва салоҳиятни ижтимоий ҳамкорлик ва миллатлараро тутувлик, диний багрикенгликка хизмат қилдириши

↓

3. Ижтимоий қатлам, сиёсий куч ва ҳаракатларнинг интилишларини уйгунашибтирувчи гоялар – Ватан равнақи, юрт тинчлиги, ҳалқ фаронлигини юртдошлиларимиз мақсадига айланишига эришиши

↓

4. Кадрлар тайёрлаш миллий дастурини амалга ошириши, таълим-тарбия тизимини тақомиллашибтириши

↓

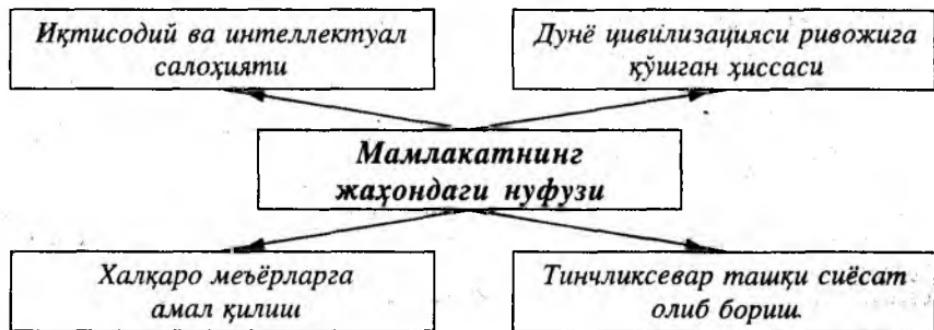
5. Миллий қадриятлар, тил, маданият, диний эътиқод, урф-одат ва анъаналярни ҳурмат қилиши

Миллий қадриятларга, жумладан маданий меросга илмий асоёда тўғри ёндошишнинг асосий тамойилларига хос мезонлар – инсонпарварлик, ватанпарварлик, ҳалқчиллик ва тараққиийпарварликдир. Бу мезонларнинг ҳар бирида миллийлик ва умуминсонийлик мужассамлашган. Улар моҳияттан умуминсоний характерга эга бўлса-да, ҳар бир тарихий даврда муай-

ян халқларнинг эҳтиёжларини юзага чиқаради ва уларни қондиришга хизмат қилади. Шу боис уларнинг замирида мужассам бўлган умуминсонийлик моҳияти, миллий эҳтиёжларни муайян миллий шаклда ифодалаб ва ўз мазмунини уларга мослаштирган ҳолда юзага чиқади. Мазкур мезонларга нафакат миллийлик ва умуминсонийлик, балки тарихийлик ҳам хос. Яъни улар шаклан ва мазмунан котиб қолган андозалар ҳолида эмас, балки давр талабларига, жамият олдида турган янги вазифаларга мутаносиб тарзда бойиб, такомиллашиб боради.

Миллий истиқлол гояси бутун жамият, бутун миллат, бутун ўзбекистонликлар учун хизмат қилади. Миллий қадриятларимизни баҳолаганда, уларнинг миллий гояга нечоғлик мос эканини назарда тутамиз. Лекин биз баҳолаш жараёнида фаяқат алоҳида бир инсон, муайян ижтимоий гуруҳ манфаатини эмас, балки умуминсоний жамиятимиз, барча ўзбекистонликлар манфаатини назарда тутамиз. Шу боис, юқорида зикр этилган мезон ва тамойиллардан фойдаланиб, Ўзбекистонимизни жаҳондаги энг илғор давлатлар қаторига қўшишга ҳаракат қилинмоқда. Бу мамлакатимизнинг жаҳондаги нуфузини, унинг келажагини белгилайди.

26-чизма.

Мустақилликни мустаҳкамлаш мураккаб жараёндир. Бунда эски гоя ва мафкура таназзулга юз тутиб, умрини ўтаб бўлади ва ўтмишга айланди. Собиқ иттифоқ мафкураси ана шундай ҳолга тушди. Унинг асосий гоялари собиқ шўролар хокимияти раҳбарлигида зўрлик билан амалга оширилди. На-

тижада бу мафкура якка хукмрон бўлиб қолган эди. У XX асрнинг 80-йилларида таназзулга юз тутди. 1991 йилда собиқ Иттифоқ тарқалиб кетиши билан узил-кесил инқизозга учради. Аммо гоявий бўшлиқ пайдо бўлди.

Гоявий бўшлиқ эски тузумдан янги тузумга ўтиш жараёнида олдин хукмронлик қилиб келган мафкура ўтмишга айлангач, тараққиёт талабларига мос равишда унинг ўрнини босадиган илгор гоявий тизимнинг ҳали шаклланиб улгурмаган ҳолатидир. 1990 йилларнинг бошларида бундай мафкуравий бўшлиқ Ўзбекистон худудида ҳам намоён бўлганлиги, айrim юртдошларимиз нима учун заарли гоя ва ёт мафкуралар таъсирига тушиб қолганининг сабаблари Президент Ислом Каримов асарларида тўла-тўқис очиб берилган. Бу асарлардан масаланинг мазмун-моҳиятини чуқур ва атрофлича ўрганиш зарур.

Аввало собиқ мустабид мафкура барбод бўлганидан кейинги дастлабки йилларда миллий фоя, истиқлол мафкураси тўлиқ шаклланиб, одамларнинг қалби ва онгига сингиб улгурмаган эди. Натижада эътиқоди бўш, содда ва ишонувчан одамлар билиб-бilmай, нотўғри йўлларга тушиб қолдилар.

Иккинчидан, мустакил Ўзбекистон эски тузумдан янги тузумга ўтиш жараёнида бир қатор табиий қийинчиликларга дуч келди. Бундай пайтда сабр-қаноатга ўрганмаган, енгил йўл билан яшашга кўниккан айrim кишилар маълум қийинчиликларга дуч келгач, ўз турмуш тарзини янгилаш учун осон йўл ахтаради, аксарият ҳолларда адашиб, нотўғри йўлларга кириб қолади.

Учинчидан, ёшларнинг ҳаммасини ҳам сердаромад иш билан таъминлаш имкони йўқ. Бунинг натижасида ҳам осон йўл ахтариб нотўғри, ёмон, салбий ҳаракатларга кўшилиб кетиши мумкин.

Тўртингчидан, заарли ва ёт мафкура вакиллари халқимиз, айниқса, фарзандларимизнинг кўнгли очиқ, соддадил, ишонувчан, диний қадриятларга интилиш туйғусидан усталик билан фойдаланишга ҳаракат қилди. Бундай шароитда айrim соддадил одамлар диннинг асл моҳияти билан диний никобда-

ги экстремизмни ажрата олмай қолди ва натижада вахҳобийлик, ҳизбут-тахрир каби турли заарарли ғоя ва оқимлар таъсирiga тушиб қолдилар.

27-чизма.

Тарихий конунийт: бир ижтимоий тузумдан иккинчисига ўтиш даврида ижтимоий, иқтисодий сиёсий соҳалар билан бирга гоявий-мафкуравий соҳада ҳам муайян муаммоларни ҳал этиш, тарақ-киётнинг бу борадаги тамойилларини амалга ошириш зарурияти юзага келади.

Бешинчидан, собиқ тузум даврида кўплаб ташкилотлар зўрлик орқали, мажбурий бўлсада, мунтазам тарғибот-ташвиқот олиб борар эди. Лекин мустақиллик даврида уларнинг ўрни муайян даражада бўшаб қолди ва бу вазифани дастлаб ҳеч қайси ташкилот бажармади. Кейинчалик ташкил этилган «Маънавият ва маърифат» кенгаси бу соҳада етарли даражада самарали фаолият юритолмади. Натижада ҳар бир фуқаро имкони борича ўз дунёкарашини ўзи мустақил шакллантириши зарур бўлиб қолди.

Қолаверса, давлат ва нодавлат ташкилотлари, сиёсий партияларнинг мафкуравий соҳада етарли иш олиб бормагани, иж-

тимоий фанларнинг ҳаёт талабларидан орқада қолгани, жамият руҳияти ва тафаккурида рўй берәётган мураккаб жараёнлар ўз вақтида илмий ечимини топмагани ҳам бунга сабаб бўлди.

Ана шуларнинг барчаси бу соҳада амалга ошириш лозим бўлган фаолиятнинг ниҳоятда серқирралиги, вазифаларнинг долзарблигидан далолат беради. Мамлакатимизда барпо этилаётган жамият, таракқиётнинг ўзбек моделини амалга ошириш истиқболлари ҳам кўп жиҳатдан ана шу вазифаларни қай даражада бажарилишига боғлиқ. Бу эса ҳар бир кишига улкан масъулият юклайди, ҳар бир юртдошларимизни огоҳ ва фаол бўлишига ундайди.

IV боб. МИЛЛИЙ ИСТИКЛОЛ ФОЯСИ

Ўзбекистон халқи XX аср сўнгига ўз мустақиллигини қўлга киритди. Президент Ислом Каримов раҳбарлигида миллий давлатчилик асослари қайта тикланди. Жамият иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг устувор йўналишлари белгилаб олинди. Барпо этаётган жамиятимизнинг ижтимоий-маънавий пойдеворини мустаҳкамлаш, келажагимизни ўзимизга яққол тасаввур этиш, фоявий бўшлиқ ғайдо бўлишига йўл қўймаслик, ёт мафкуралар тажовузига қарши тура оладиган баркамол инсонларни вояга етказиш зарурати миллий истиқлол мафкурасини яратишни тақозо этди. Бу мафкура дунё ҳамжамиятидан муносиб ўрин эгаллаб бораётган мамлакатимиз халқининг истиқлол йилларидағи тажрибалари, босиб ўтган мурракаб ва шонли йўли, миллий тафаккури ва маънавиятдаги юксалишларнинг мантиқий натижаси, халқ иродасининг муҗассам ифодаси сифатида шаклланди.

«Истиқлол мафкураси кўпмиллатли Ўзбекистон халқининг эзгу фоя – озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт барпо этиш йўлидаги асрий орзу – интилишлари, ҳаётий идеалларини ўзида акс эттиради. Бу мафкура халқни халқ, миллатни миллат этадиган, унинг шаъну-шарафи, ор-номуси, ишонч-эътиқодини ифодалайдиган, жамиятимизнинг ўзига хос тараққиёт йўли, турмуш туб манфаатларига таянган ҳолда муттасил ривожланиб, такомиллашиб борадиган фоялар тизимиdir»¹

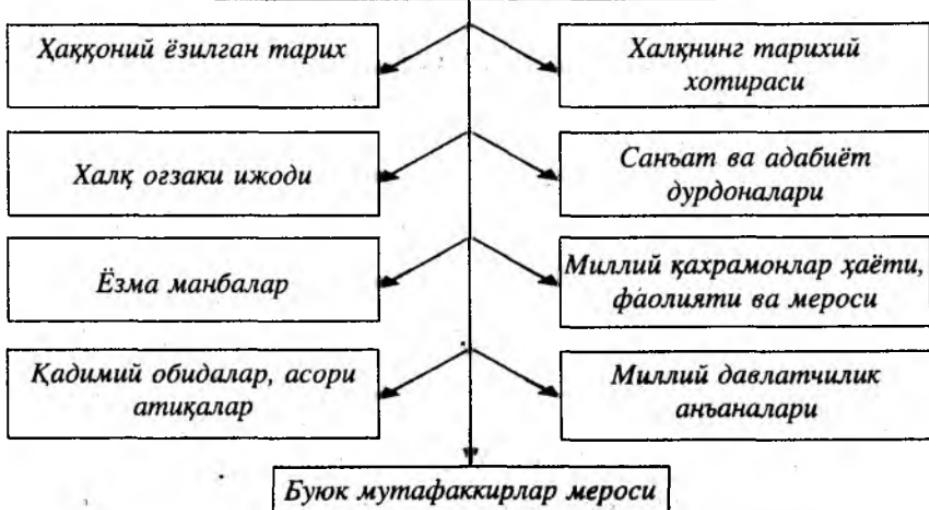
Миллий истиқлол фоясининг тарихий илдизлари — халқимизнинг мозий синовларидан ўтиб келаётган бой маданий ва

¹ Ислом Каримов. Сўз боши // Миллий истиқлол фояси: асосий тушунча ва тамойиллар. Т: Ўзбекистон, 2000, 6-бет.

маънавий мероси, миллий қадриятлари, урф-одат ва анъаналари, қўшиклари, байрам ва маросимларидаги озодлик, эркинлик учун кураш руҳи, ота-боболаримизнинг мустакиллик йўлида кўрсатган жасорати, бунёдкорлик ишлари ҳамда уларни амалга оширишда маънавий рух берган тафаккур тарзида намоён бўлади. У асрлар мобайнида йиллар синовига дош бериб, сайқалланиб, такомиллашиб келган. Бу тафаккурнинг марказида инсоннинг улуғлиги ва мўътабарлиги гояси ётади. Чунки, мамлакатнинг ҳаёти, фаровонлиги меҳнаткаш инсонларнинг фаолиятига боғлиқ.

28-чизма.

Миллий истиқлол гоясининг тарихий илдизлари

Миллий истиқлол гоясининг тарихийлик тамойили халқимиз руҳини, даҳосини акс эттирувчи ўлмас қадриятлар билан узвий боғлиқдир. Хусусан, буюк аждодимиз, соҳибқирон Амир Темурнинг соғлом маънавият маҳсули бўлган «Куч — адолатдадир» деган шиори миллий гоянинг таркибий қисмига айланниб кетган. У мамлакат бирлигини таъминлаш, марказлашган давлат барпо этишда, айниқса, уни одиллик билан бошқариша маънавий-мафкуравий асос бўлиб хизмат қилган.

Бундан неча асрлар аввал яратилиб, ҳозирга қадар юртимиз кўркига-кўрк бағишилаб келаётган қадимий обидалар, осори атиқалар халқимизнинг юксак салоҳияти, куч-кудрати, бунёдкорлик анъаналаридан далолат бўлиб қолмокда. Улар Ватанимизнинг шонли тарихи тўғрисида яққол тасаввур ва тушунчалар беради, шу муқаддас диёрда яшайдиган ҳар бир инсон қалбида ғурур-ифтихор туйғуларини уйғотади. «Бугун бизнинг олдимизда шундай тарихий имконият пайдо бўлдики, – деб ёзади Ислом Каримов, – биз босиб ўтган йўлимизни танқидий баҳолаб, миллий давлатчилигимиз негизларини аниклаб, буюк маданиятимиз томирларига, қадимий меросимиз илдизларига қайтиб, ўтмишимиздаги бой анъаналарни янги жамият қурилишига тадбик этмоғимиз керак»¹. Бу вазифа эса тарихий хотирани тиклаш эвазига амалга ошади.

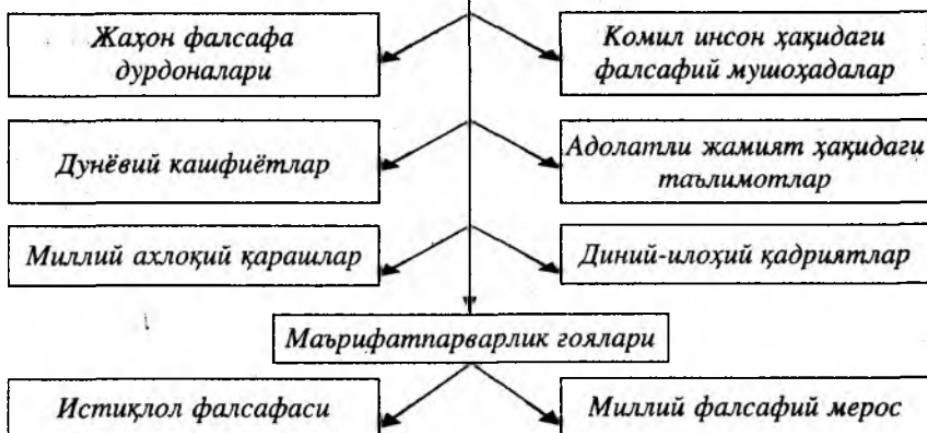
Миллий истиқлол ғояси чуқур фалсафий асосларга эга. Бунда бир томондан, жаҳон фалсафасидаги умумисоний қадриятлар, иккинчидан, Шарқ фалсафаси ва маданияти, учинчидан эса, юртимизда ўтган аллома боболаримизнинг фалсафий мероси ўз ўрнига эга. Ана шу асосда яратилган ғоя ва мағкура шу заминда яшаётган ҳар бир инсон, ҳар бир фуқаронинг ҳаётига, онгига сингмоғи, ҳақиқий иймонга айланиши лозим.

Мухтасар қилиб айтганда, миллий мағкурамизнинг фалсафий илдизлари деганда аждодларимизнинг фалсафий тафаккур тарзи, амалий фаолияти, бунёдкорлик ишлари, жаҳон халклари фалсафаси, урф-одатлари, қадриятлари, ҳозирги замондаги фалсафий қараш ва таълимотлар, Президент Ислом Каримов асарларидаги фикр ва хулосалар тушунилади.

Истиқлол мағкураси — ҳар бир кишининг жамият ҳаётидаги фаолияти, юрти, миллати, ўзи ва оиласи олдидағи бурч ва масъулиятини қай даражада ҳис этаётгани ва бажараётганини белгилайдиган маънавий мезон ҳамдир.

¹ Каримов И. А. Ўзбекистоннинг сиёсий-ижтимоий ва иқтисодий истиқболининг асосий тамойиллари. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг биринчи сессиясидаги маъруза. 1995 йил, 23 февраль.

**Миллий истиқлол гоясининг
фалсафий асослари**

Миллий истиқлол мағкурасининг юртимизда яшовчи ҳар бир фуқаро учун қадрияларига шундаки, унинг моҳиятида умумисоний тамойиллар ётади.

«Миллий истиқлол мағкураси:

—Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, миллий ва умумисоний қадриялар, демократия тамойилларига асослана-ди». Бинобарин, у қонунийликка, умумэътироф этилган та-лабларга, умумисоний тамойилларга зид келмайди;

—халқимизнинг асрлар давомида шаклланган юксак маъна-вияти, анъана ва удумлари, улуғ бобокалонларимизнинг ўлмас меросидан озиқланади. Бу миллий мағкурамизнинг тарихий ва маънавий асосга эга эканидан далолат беради;

—адолат ва ҳақиқат, эркинлик ва мустақиллик гоялари ҳамда халқимизнинг ишонч ва эътиқодини акс эттиради. Биламиз-ки, бу улуғ гоялар истиқлол сари интилган ҳар бир халқнинг эзгу мақсади, ишонч ва эътиқоди бўлиб келган ва шундай бўлиб қолади;

—ватан равнақи юрт тинчлиги ва халқ фаровонлигини таъ-минлашга хизмат қиласди. Бу тамойил унинг жамият аъзола-рини аниқ мақсад сари йўналтирувчи, уюштирувчи моҳиятга эга эканини ифодалайди.

—жамият аъзоларини, аҳолининг барча қатламларини Ўзбекистоннинг буюк келажагини яратишга сафарбар этади. Бу олижаноб мақсадларга эришиш фуқароларнинг ҳамжиҳатлигига, ўзимизнинг бурчимизни қай даражада англашимизга, эртанги кунга бўлган ишончимизга кўп жиҳатдан боғликдир.

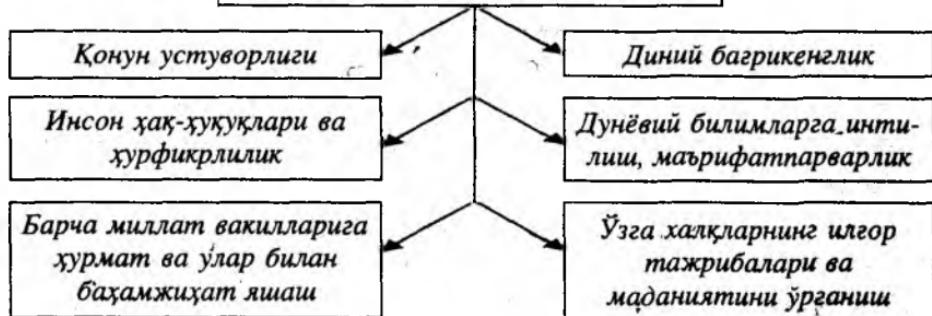
—миллати ва динидан қатъи назар, мамлакатимизнинг ҳар бир фуқароси қалбida она-Ватанга муҳаббат, мустакиллик гояяларига садоқат ва ўзаро хурмат туйгусини қарор топтиради. Бу қоида Ватаннинг муқаддаслигини ҳар бир фуқаро онгига сингдиришга хизмат қилади.

— жамоатчилик қалби ва онгига фикрлар хилма-хиллиги, виждон эркинлиги тамойилларига риоя қилган ҳолда маърифий йўл билан сингдирилади. Бу миллий истиқлол гоясининг фикрлар ранг-баранглиги, эътиқод эркинлиги каби демократик тамойилларига амал қилган ҳолда ҳаётга жорий этилишидан далолат беради.

Миллий истиқлол мафкурасининг асосий тамойиллари эса қуидагиларда намоён бўлади:

30-чизма.

Миллий истиқлол гояси умумбашарий тамойиллари

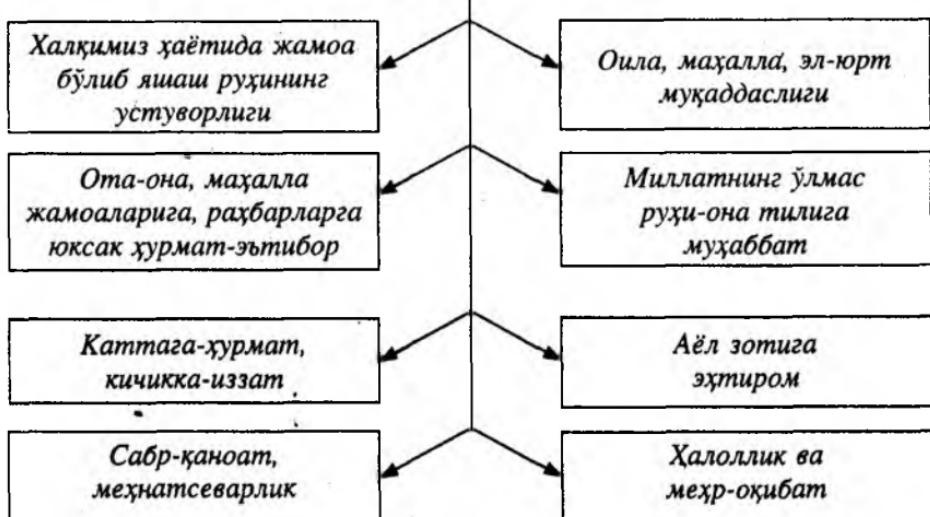
— мамлакатнинг мустакиллигини мустаҳкамлаш, унинг ҳудудий яхлитлиги ва сарҳадлар даҳлсизлигини таъминлашда ёрдам бериш;

— конуннинг устуворлиги, демократия ва ўз-ўзини бошқаришнинг ҳаётда мустаҳкам ўрин эгаллаётганига асосланганлик;

- миллий ва умуминсоний қадриятларнинг уйғуналигига таяниш;
- халқаро ҳуқук қоидаларига мос келиши;
- давлатнинг бош ислоҳотчи эканлиги ва мамлакатда ижтимоий ғарқарорликнинг таъминланганлиги, ўтиш даврида аҳолининг ижтимоий ҳимояланганлиги, жамият ҳаёти барча соҳаларининг эркинлашуви, ислоҳотларнинг тадрижийлиги тамойилларга хизмат қиласди.

31-чизма.

Истиқлол мафқурасининг миллий ҳусусиятлари

Истиқлол мафқураси қўйидаги умумбашарий қадриятларни эътироф этади ва улардан озиқланади:

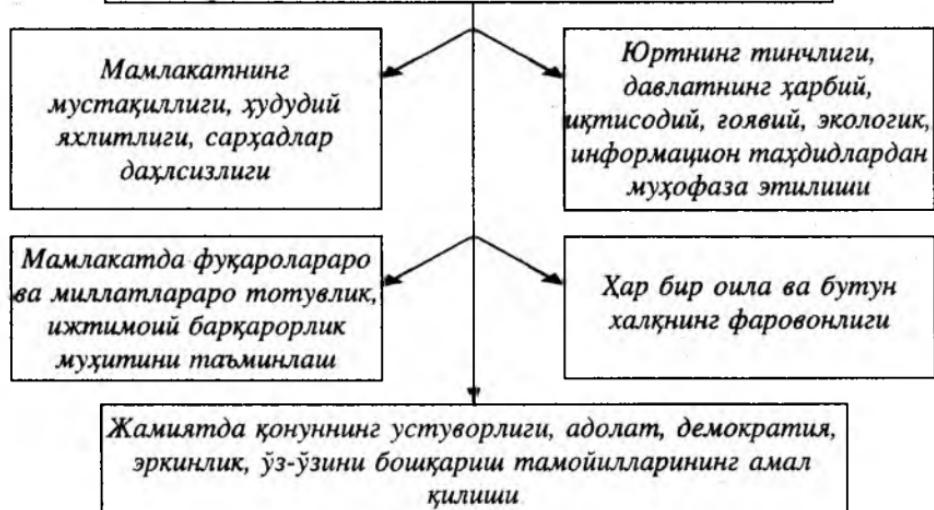
- конун устуворлиги;
- инсон ҳақ-хуқулари ва ҳурфикрлилик;
- турли миллат вакилларига ҳурмат ва улар билан баҳамжihat яшаш;
- диний бағрикенглик;
- дунёвий билимларга интилиш, маърифатпарварлик;
- ўзга халқларнинг илфор тажрибалари ва маданиятини ўрганиш ва ҳоказо.

Миллий истиқлол мафкураси кенг халқ оммасининг манфаатларини, мақсад ва идеалларини ифода этади. «Миллий истиқлол мафкураси, ўз мазмуи-моҳиятига кўра, Ўзбекистоннинг ижтимоий-сиёсий таракқиётига хизмат қиласди, барча сиёсий партиялар, гурӯҳ ва қатламларнинг — бутун халқимизнинг умумий манфаатларини ифодалайди».

32-чиизма

Миллий истиқлол мафкураси ҳар бир ватандошимизнинг оиласи, жамият, эл-юрт олдидағи бурч ва масъулиятини қай даражада адо этаётганини белгилайдиган манавий мезондир. Бу – Ўзбекистонда истиқомат қиласидиган ва ўз тақдирини шу муққадас замин билан боғлаган ҳар бир кишининг «Ватан менга нима берди» деб эмас, балки «Мен Ватаним равнақи учун нима қилаяпман» деган масъулият туйгуси билан яшаши демакдир.

Миллий истиқлол мафкураси халқимизнинг қуидаги умумий манфаатларини ифодалайди

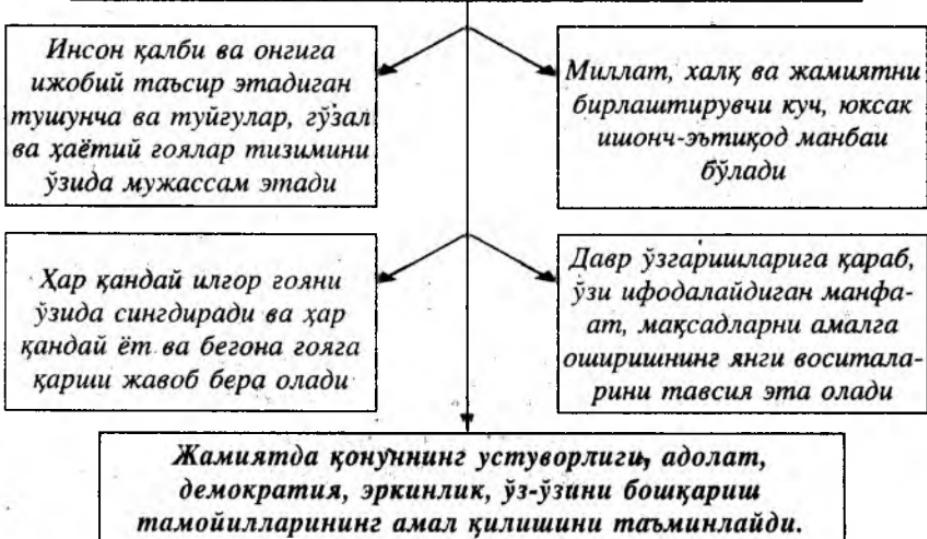

Манфаатлар нималардан иборат? Улар, аввало, мамлакатнинг ҳудудий яхлитлиги ва мустақиллигининг сақланиши, чегараларимизнинг бутунлиги ва даҳлсизлиги. Буни юртимизнинг фазо ва вактдаги яхлитлигини таъминловчи манфаат деб

аташ мумкин. Иккинчидан, юртнинг тинчлиги ва осойиштаги, яъни давлатимизнинг ҳарбий, иқтисодий (энергетик), экологик, информацион ва фоявий таҳдидлардан муҳофазаланганлиги. Бу юртнинг барқарорлигини таъминлаш борасидаги энг муҳим омиллардандир. Учинчидан, мамлакатда фуқароларро ва миллатлараро тотувлик, ижтимоий барқарорлик муҳитини таъминлаш. Бу жамиятнинг ижтимоий пойдеворини мустаҳкамлашга хизмат киласиган манфаатдир. Тўртинчидан, ҳар бир оила ва бутун халқнинг фаровонлигини таъминлаш, яъни бадавлатлик манфаати. Бу манфаат фуқароларнинг жамиятда миллий даромадга эгалик қилиш, уни кўпайтиришдаги имкониятлари орқали рўёбга чиқади. Бешинчидан, жамиятда адолат устуворлиги, демократия, ўз-ўзини бошқариш тамойиллари амал қилишининг таъминланиши. Бу манфаат инсон ҳаётининг ҳуқукий жиҳатдан кафолатланишини ифодалайди.

33-чизма

Истиқлол мафкураси том маънодаги миллий мафкура сифатида қўйидаги талабларга жавоб беради:

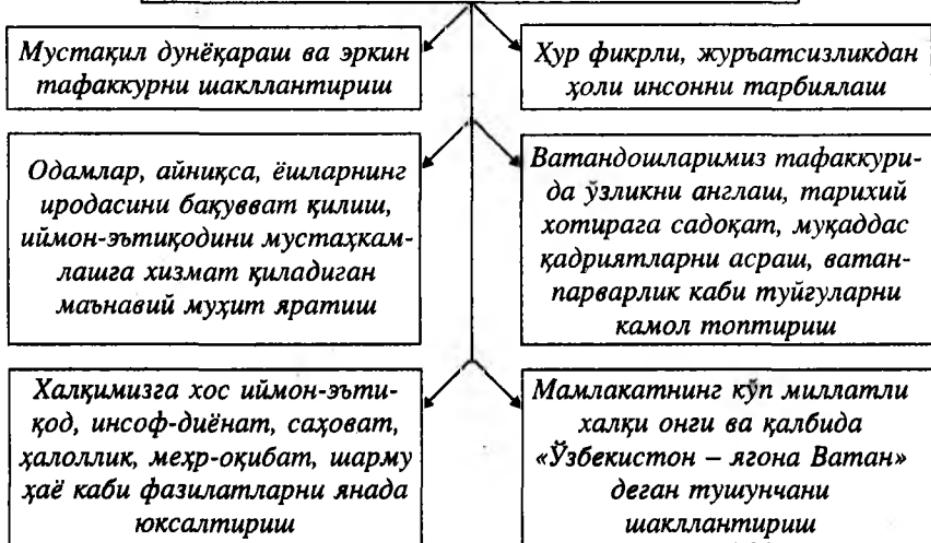

«Миллий истиқлол мафкураси турли сиёсий партия ва ижтимоий гурухлар мафкурасидан устун турадиган социал фено-

мен — ижтимоий ҳодисадир. Бу мафкурада бирон-бир дунё-караш мутлақлаштирилмайди ёки у мавжуд сиёсий ҳокимиятни мустаҳкамлаш мақсадида сиёсий куролга айлантирилмайди». Балки, у ўз мазмун-моҳиятига кўра, Ўзбекистоннинг ижтимоий-сиёсий тараккиётига хизмат қилади, барча сиёсий партиялар, миллат ва қавмлар, гуруҳ ва қатламларнинг юқорида қайд этилган умумий манфаатларини ифодалайди.

34-чизма

Миллий истиқлол мафкураси қуидаги тамоийлларга эга:

Мафкурамиз том маънодаги миллий мафкурага айланиши учун қуидаги талабларга жавоб бериши зарур:

- инсон қалби ва онгига ижобий таъсир этадиган тушунча ва туйгулар, гўзал ва ҳаётий ғоялар тизимини ўзида мужассам этиш, яъни бу мафкура ҳар бир фуқаронинг эзгу ниятларини рўёбга чиқаришга имкон берадиган энг мақбул йўлни кўрсата олиши;
- миллат, халқ ва жамиятни бирлаштирувчи куч, юксак ишонч-эътиқод манбай бўлиши, яъни у том маънода сўз билан ишни, назария билан ҳаётни бирлаштира олиши, Ўзбе-

кистонда яшовчи барча халқ, миллат, элат, ижтимоий қатлам ва дин вакилларига бирдай тааллукли бўлиши;

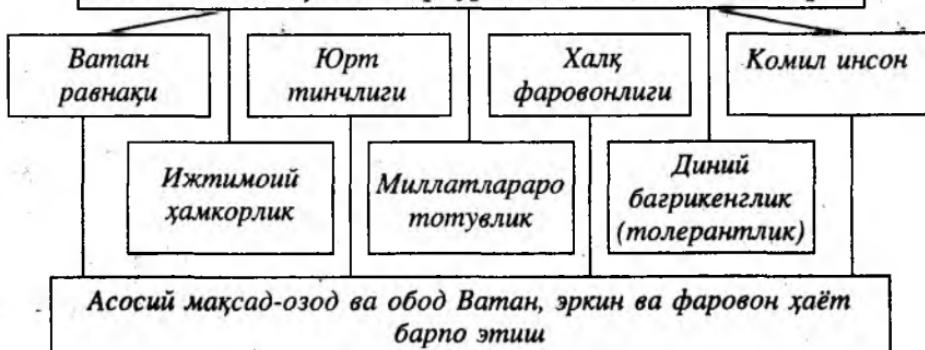
- ҳар қандай илфор ғояни ўзига сингдириши ва ҳар қандай ёвуз ғояга қарши жавоб бера олиши, яъни иккюзламачиликдан ҳоли ва жамоатчиликнинг объектив фикрига таянувчи мафкура бўлиши;

— замон ва давр ўзгаришларига қараб, ўзи ифодалайдиган манфаат, мақсад-муддаоларни амалга оширишнинг янги-янги воситаларини тавсия эта олиши, яъни янгича вазиятга тез мослаша оладиган ҳозиржавоб ва ижодий бўлиши.

Ҳар қандай мафкура сингари миллий истиқлол мафкураси ҳам ўзига хос амал қилиш тамойилларига эга. Бу тамойиллар, умуминсоний ва миллий қадриятлар уйғунлиги, халқаро андо-за ва талабларга мослик, халқнинг барча қатламлари мақсад-муддоларини ўзида ифода этиш билан тавсифланади. Улар бир-бирини тақозо этади, ўзаро боғлиқлик ва алоқадорликда намоён бўлади.

35-чизма.

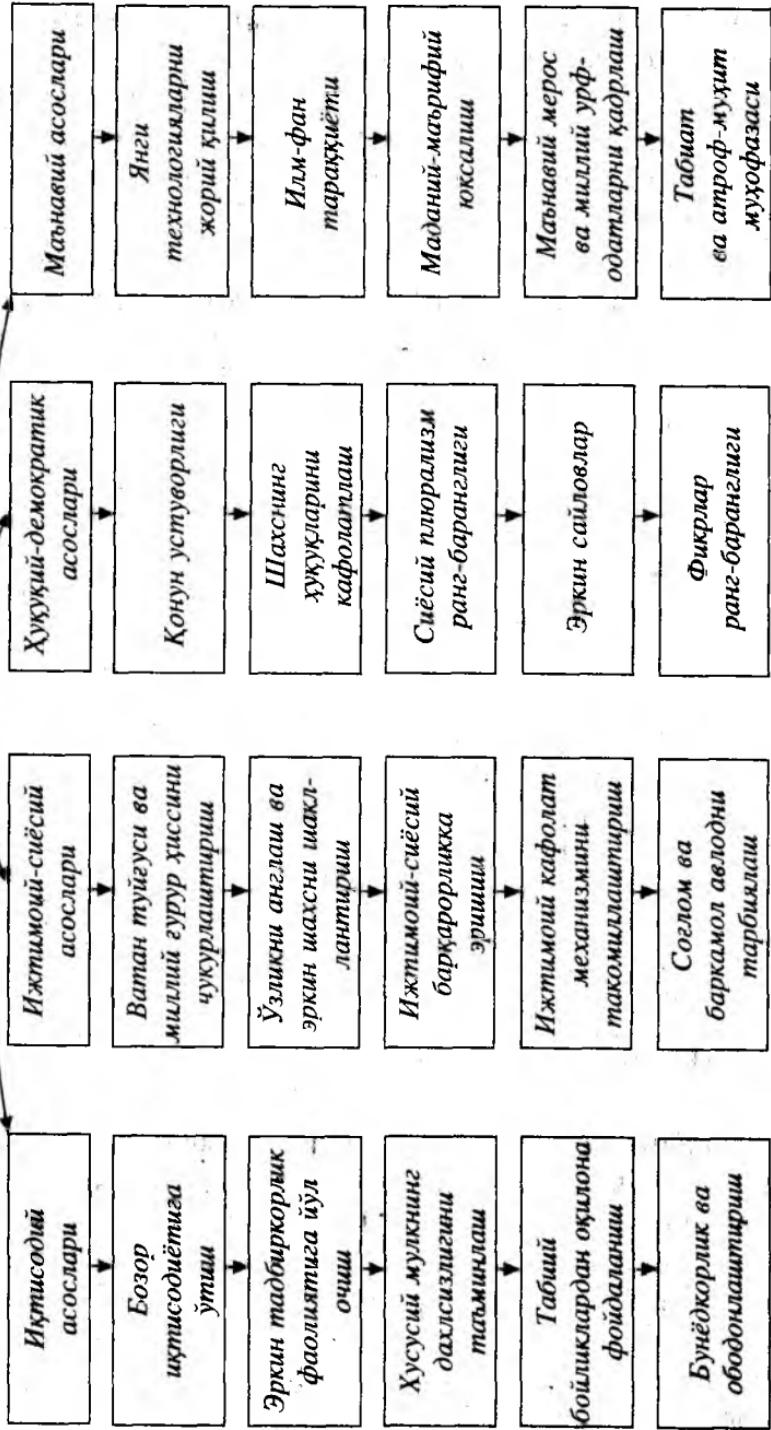
Миллий истиқлол мафкурасининг асосий гоялари

Миллий истиқлолнинг асосий гоялари халқимиз мустақил тараққиёт йўлидаги бош гоясидан келиб чиқади. Ўзбекистон халқининг миллий тараққиёт йўлидаги бош гояси — мустақилликни мустаҳкамлаш, озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт барпо этишdir. Миллий истиқлол мафкурасининг асосий гоялари ўзининг маъно-моҳияти, фалсафаси, жозибаси билан бош гояни халқимизнинг қалби ва онгига янада чукурроқ сингдиришга хизмат қиласи.

36-чизми.

Ватан ревнады

Ватан равнақи. Ватан — инсоннинг киндик қони тўкилган муқаддас замин, уни камолот сари етакловчи, ҳаётига маъномазмун бахш этувчи табаррук маскандир. У аждодлардан авлодларга қоладиган энг буюк, бебаҳо мерос, энг азиз хотира. Ватан — ота-боболаримизнинг хоки поклари жо бўлган, вакти-соати етиб ҳар биримиз бош қўядиган муқаддас замин:

Ватан — бу ҳалқнинг ўтмиши, бугуни ва келажаги. Ҳалқимиз Ватан остоидан бошланади, деб бежиз айтмаган. Киши улғайган сари унинг Ватан ҳақидаги тушунчаси ҳам кенгая бошлайди, аста-секин остона, уй, маҳалла, қишлоқ, шаҳар, туман, вилоят, ва ниҳоят, мамлакат даражасига кўтарилади. Тушунча ва кечинмалар нуқтаи назаридан эса ватанпарварлик тарихий тараққиёт жараёнида пайдо бўлиб, ташки мухит ва даврлар таъсирида шаклланган ва ўзгариб келган ижтимоий-рухий туйғудир.

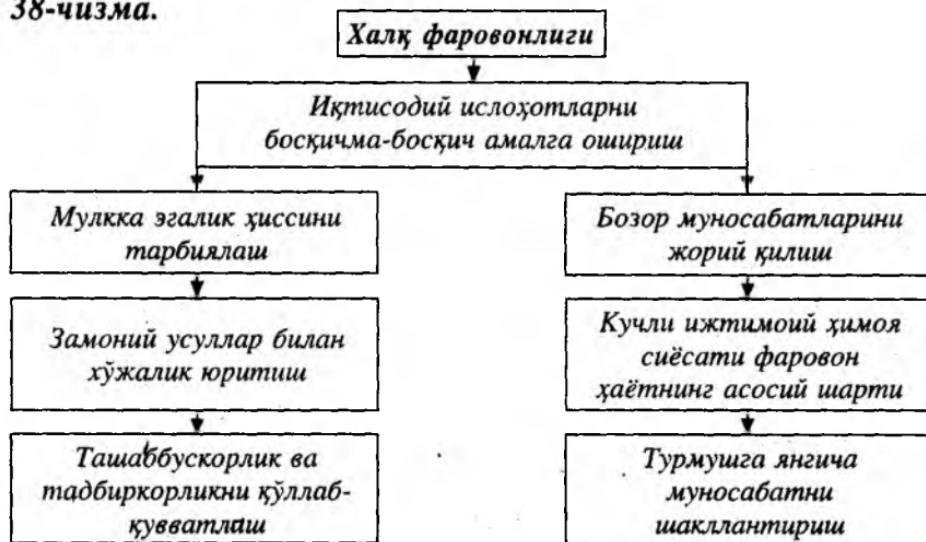
37-чизма.

Юрт тинчлиги — барқарор тараққиёт гарови, бебаҳо неъмат, улуг саодатдир. Башарият ўз тараққиётининг барча босқичларида, аввало, тинчлик-тотувликка интилиб келган. Тинчликни сақлаш ва мустаҳкамлаш масаласи умумбашарий муаммодир. Инсоният тараққиётининг асосий масалалари тинчлик-тотувлик ҳолатидагина самарали ҳал этилган. Тинчликни сақлаш муаммосини ўз-ўзидан кишиларнинг ҳоҳиш-истаги, орзу-умидлари билан ҳал қилиб бўлмайди. Инсоният учун муқаддас бу қадриятта доимо изчил ва қатъий ҳаракатлар туфайлигина эришилади.

Халқ фаровонлиги — мамлакатимизда амалга оширилаётган ислоҳотларнинг олий мақсади – халқимизга муносиб турмуш шароити яратишдан иборат. Ўзбекистонда барпо этилаётган жамиятнинг иқтисодий асоси – ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётидир. Бугунги дунёдаги кўп мамлакатлар айнан шу йўл билан тараққий этиб, ўз халқининг фаровонлигини таъминлашда ўрнак бўлмоқда. Ўзбекистон ҳам худди шундай оқилона йўлни танлади. Бугун юртимизда амалга оширилаётган ислоҳотлар шунчаки ислоҳот учун эмас, айнан инсон учун, унинг фаровон ҳаёти учун хизмат қиласи. Жамиятимизда амалга оширилаётган ҳар қандай янгиланиш, ўзгаришнинг моҳиятида ана шундай эзгу мақсад ётгани барчамизга гайрат-шижоат баҳш этади.

38-чиизма.

Комил инсон ғояси – ҳам миллий, ҳам умумбашарий моҳиятга эга бўлган, одамзотга хос энг юксак маънавий ва жисмоний мукаммалликни ўзида мужассам этган, уни ҳамиша эзгуликка ундейдиган олижаноб ғоядир. Бу ғоя нафакат алоҳида шахсларни, балки бутун-бутун халқларни юксак тараққиёт сари етаклаган, уларни маънавият ва маърифат соҳасида тенгсиз ютуқларга илҳомлантирган. Комилликни орзу қилмаган, баркамол авлодларни вояга етказиши ҳақида қайғурмаган

халқнинг, миллатнинг келажаги йўқ. Бундай халқ ва миллат таназзулга маҳкум.

39-чизма.

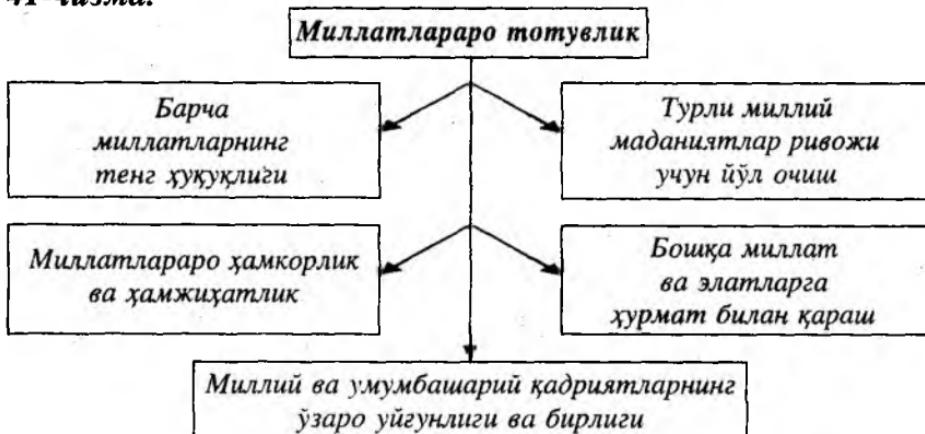
40-чизма.

Ижтимоий ҳамкорлик – муроса фалсафаси бўлиб, хилма хил фикр ва қарашларга эга бўлган, турли миллат, ирқ ва динга мансуб шахс ва гурӯҳларнинг умумий мақсад йўлидаги

ҳамжиҳатлигини таъминлайди. Натижада жамиятда тинчлик ва тотувликнинг, барқарор тараққиётнинг мустаҳкам кафолати вужудга келади. Албатта, бундай даражага эришиш ўз-ўзидан бўлмайди. Турли фояларни байроқ қилиб олган кучларни бир мақсад йўлида бирлаштириш фоят мушкул. Лекин Ватан равнақи, юрт тинчлиги, халқ фаровонлиги шунга эришишини тақозо этади.

41-чизма.

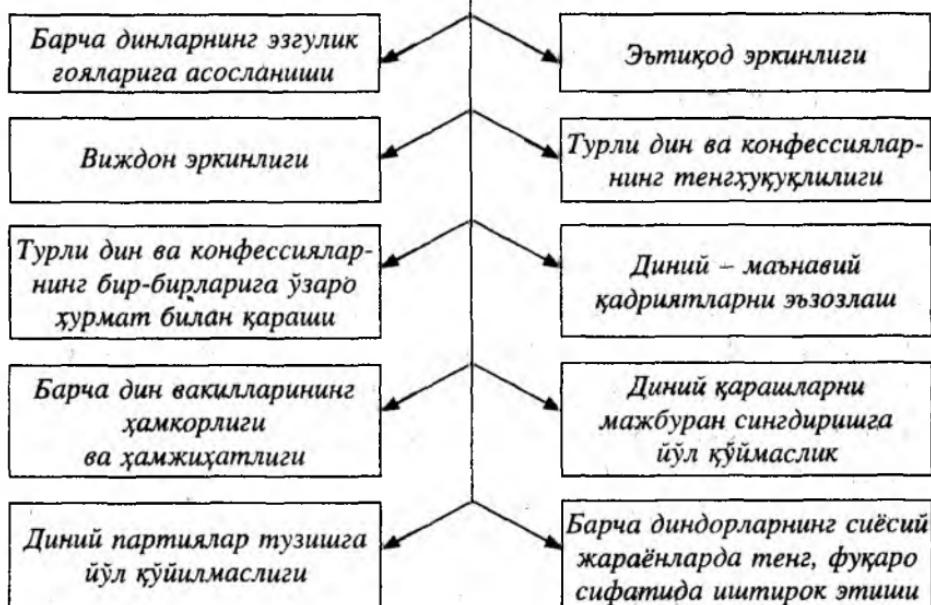
Миллатлараро тотувлик — умумбашарий қадрият бўлиб, турли хил халқлар биргаликда истиқомат қиласиган минтақа ва давлатлар миллий тараққиётини белгилайди, шу жойдаги тинчлик ва барқарорликнинг кафолати бўлиб хизмат қиласи.

Шу билан бирга, бир мамлакат доирасида миллий манфатларни тенг қондириш, улар ривожини таъминлаш жуда мураккаб масала эканини ҳам англамоғимиз даркор. Миллатлараро тотувлик фояси ана шу масалани тўғри ҳал қилишга ёрдам беради. Бу фоя — бир жамиятда яшаб, ягона мақсад йўлида меҳнат қилаётган турли миллат ва элатларга мансуб кишилар ўртасидаги ўзаро хурмат, дўстлик ва ҳамжиҳатликнинг маънавий асосидир. Бу фоя — ҳар бир миллат вакилининг истеъоди ва салоҳиятини тўла рӯёбга чиқариш учун шароит яратади ва уни Ватан равнақи, юрт тинчлиги, халқ фаровонлиги каби эзгу мақсадлар сари сафарбар этади.

Диний бағрикенглик гояси – хилма-хил диний эътиқодга эта бўлган кишиларнинг бир замин, бир Ватанда, олижаноб фоя ва ниятлар йўлида ҳамкор ва ҳамжиҳат бўлиб яшашини англатади.

42-чизма.

Диний бағрикенглик

Ватанимизда тури динлар ва дин вакиллари ўртасида умумбашарий қадриятлар асосида биродарликни мустаҳкамлашга муҳим эътибор берилмоқда. Ҳозирги кунда мамлакатимизда ўндан зиёд конфессияга мансуб диний ташкилотлар фаолият кўрсатмоқда. Уларнинг ўз фаолиятини амалга ошириши ва мамлакат ҳаётида фаол иштирок этиши учун ҳамма шартшароитлар яратилган. Бу борадаги ҳукукий асослар Ўзбекистон Конституциясида, «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги қонунда ўз ифодасини топган. Ана шу асослар мамлакатимиздаги барча дин вакилларининг ҳамкор, ҳамжиҳат бўлиб, миллий истиқлол мафкурасининг бош гояси — ҳалқимизниң озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаёт барпо этиш орзусини амалга ошириш учун мустаҳкам таянч бўлиб хизмат қиласиди.

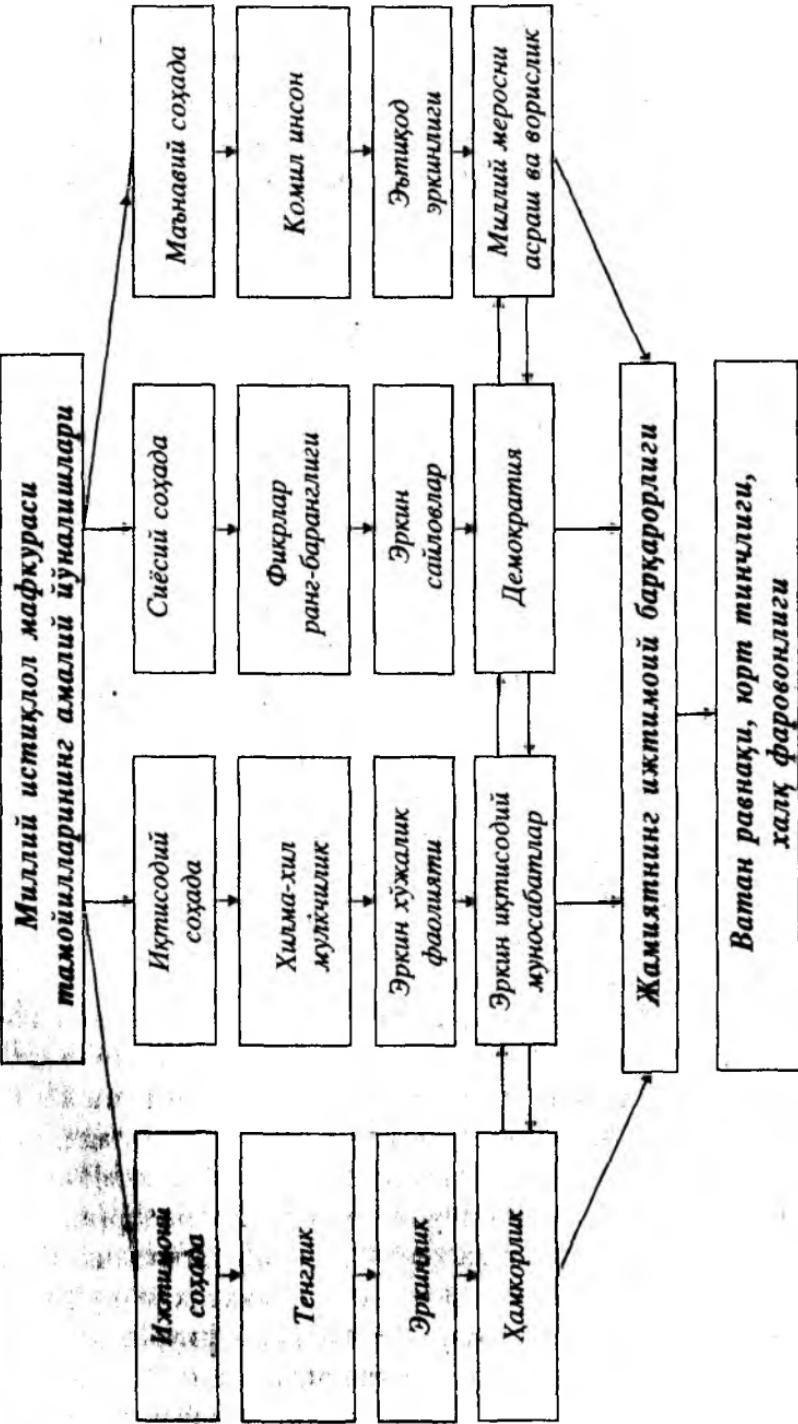
Мафкуранинг амалий йўналиш ва мақсадлари бўлиши табиий. Чунки, ҳар қандай мафкура ўз олдига муайян мақсадларни қўяди. Бу мақсадлар пировард натижага эришишнинг йўллари, восита ва усулларини белгилайди. Мафкуранинг асосий мақсадлари кўйидагилардан иборат:

- одамларни муайян гояга ишонтириш;
- шу гоя атрофида уюштириш;
- гояни амалга ошириш учун сафарбар этиш;
- кишиларни маънавий-руҳий жиҳатдан рағбатлантириш;
- гоявий тарбиялаш;
- гоявий иммунитетни шакллантириш;
- ҳаракат дастури бўлиш.

Ўзбекистон ўзининг интеллектуал салоҳияти, қадимија маданияти билан дунёвий тараққиёт йўлига кирди. Бундай йўлдан бораётган илгор мамлакатлар босқинчилик урушлари, мустамлакачилик, ирқчилик, терроризм ва зўравонликнинг ҳар қандай кўринишини кескин қоралайди. Зеро, жамиятни қурол кучи билан, зўравонлик билан эмас, балки, мафкуравий куч билан бошқариш самарали экани тарихан исботланган ҳақиқатdir.

Истиқлол мафкурасининг асосий вазифалари. Унинг олдига қўйилган бош мақсаддан келиб чиқади, бунда бош мақсадга эришишнинг восита ва усуллари, йўллари ва имкониятлари аниқланади. Одамларимизда мустақил дунёқарааш ва эркин тафаккурни шакллантириш — миллий истиқлол мафкурасининг асосий вазифаларидан биридир. Шу маънода бу мафкура ўзида халқимизнинг эзгу орзу-умидлари ва ҳаётий манфаатларини ифода эгар экан, бу мақсадларга эришишнинг зарур шарти сифатида баркамол инсон шахсини шакллантиришга алоҳида эътибор беради. Маънавий баркамол кишиларгина шахсий ва умуммиллий манфаатлар уйғунлигини төран англайди, Ватан озод бўлмаса, шахс озод бўла олмаслиги ни тушунади, ва бу йўлда фаол меҳнат қиласи.

43-чизмә.

Истиқлол мафкураси биринчи навбатда ёш авлоднинг ҳаётига янгича маъно ва мазмун баҳш этишга, унда фаол ҳаётий позицияни шакллантиришга қаратилгандир. Чунки ёшлар фақат миллий ғоя тимсолидагина мамлакат тараққиёти, юрт тинчлиги ва ҳалқ фаровонлигини таъминлашнинг муҳим воситасини кўрадилар. Ёшлар табиатан турли ғояларга қизиқувчан ва уларга тез берилувчан бўладилар.

44-чизма.

Миллий истиқлол мафкураси ҳали турмушнинг аччиқ-чучугини татиб кўрмаган, ҳаётий тажрибага эга бўлмаган ана шу авлодни миллий манфаат ва тараққиётимизга ёт бўлган сохта ва бузғунчи ғоялар тажовузидан химоя қиласи, фуқароларда мафкуравий иммунитетни шакллантиради. «Иммунитет» аслида тибиётга оид тушунча бўлиб, инсон организмининг турли ташқи таъсиrlар ва касалликларга қаршилик кўrsatiш қобилиятини англатади. Жамият ва шахс ҳам худди жонли организм сингари муттасил равишда мафкуравий босим ва тазийклар таъсирини сезиб яшайди. Миллий истиқлол мафкураси эса жамият аъзоларида миллий манфаат ва мақсадлар

учун бутунлай ёт бўлган фоя ва мафкурага қаршилик кўрса-тиш, уларга қарши курашиш қобилиятини шакллантиради.

Инсоният тараққиётга интилар экан, унда бунёдкорлик ҳисси мавжуд экан, илғор фоялар дунёга келаверади. Босқинчилик, талончилик интилишлари бузғунчилик фоялари тъсирида юзага чиқади. Шу боисдан ҳам бундай заарли фояларга қарши курашга доимо тайёр туриш, ёт фоя ва мафкуралардан оғоҳ бўлиш ҳаётий зарурат бўлиб қолмоқда.

Ватан равнақи, эл-юрт тинчлиги ва халқ фаровонлиги учун фидойилик иймон-эътиқодли аждодларимиздан бизгача етиб келган буюк меросдир. Чет эл босқинчиларига қарши саботматонат билан курашган Широқ, Тўмарис, Жалолиддин Мангуберди, Темур Малик сингари улуг саркарда ва халқ қаҳрамонларининг жасорати буғунги кунда ҳам ватандошларимизда фахр ва ғуурланиш туйғусини кучайтиради. Мустабид тузум қатағонларининг курбони бўлган Фитрат, Чўлпон, Абдулла Қодирий, Усмон Носир ва бошқаларнинг жасорати эл-юртимиз мустақиллиги, озодлиги йўлидаги фидойиликнинг ёрқин намунасиdir. Халқимиз онгига иймон-эътиқод, ҳалоллик, инсоф-диёнат, меҳнатсеварлик, сахийлик фазилатларини сингдириш миллий истиқдол мафкурасининг муҳим вазифасидир.

Хуллас, миллий истиқдол фояси Ватанимиз мустақиллигини мустаҳкамлаш, юртимизни озод ва обод этиш, фаровон жамият куриш учун хизмат қиласди. Унинг бу борада 45-чизмада кўрсатилган бир қатор хусусиятлари мавжуд.

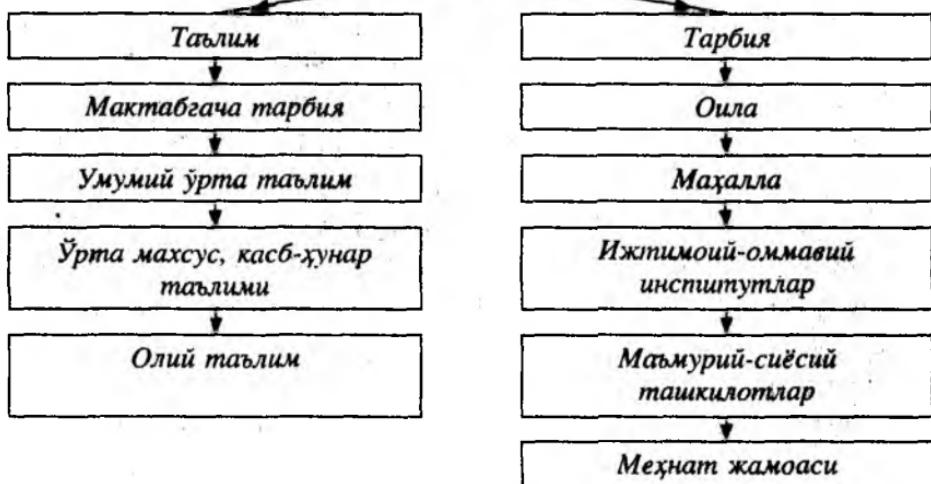
Ана шу хусусиятларга эга бўлган миллий истиқдол фояси фуқаролар ҳаётининг маъноси ва мазмунини белгилайди. Уларга Ватан равнақи, юрт тинчлиги, халқ фаровонлигини таъминлаш, буюк келажакни барпо этиш учун яшаш ва курашиш чинакам инсөний саодат эканлигини яққол кўрсатади. Мустақил фикрга эга бўлган, ўз кучига, ўзи танлаган йўлнинг тўғрилигига ишонган инсон порлоқ келажакка дадил интилиш билан яшайди. Истиқдол фояси ҳар бир, юрдошимизда ана шундай ишонч уйғотади, жамиятимизнинг пировард мақсад-муддаолари йўлида фаол меҳнат қилишга ундейди.

V боб. МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ ФОЯСИНИ ХАЛҚИМИЗ ҚАЛБИ ВА ОНГИГА СИНГДИРИШ

Миллий истиқлол фоясини Ўзбекистоннинг мустақил тараккиёт стратегиясини, ўзбек халқининг буюк давлат барпо этиш борасидаги мақсад-муддаоларини ҳисобга олган ҳолда, ёшлар қалби ва онгига сингдиришнинг муайян тизими ва устувор йўналишлари мавжуд. Бунда жамият ҳаётининг барча соҳаларини қамраб олиш, таълим-тарбия, тарғибот ва ташвиқотнинг самарали усул ва воситаларидан оқилона фойдаланиш тақозо этилади.

45-чизма.

Миллий истиқлол гоясини инсон қалби ва онгига сингдиришиш йўналишлари

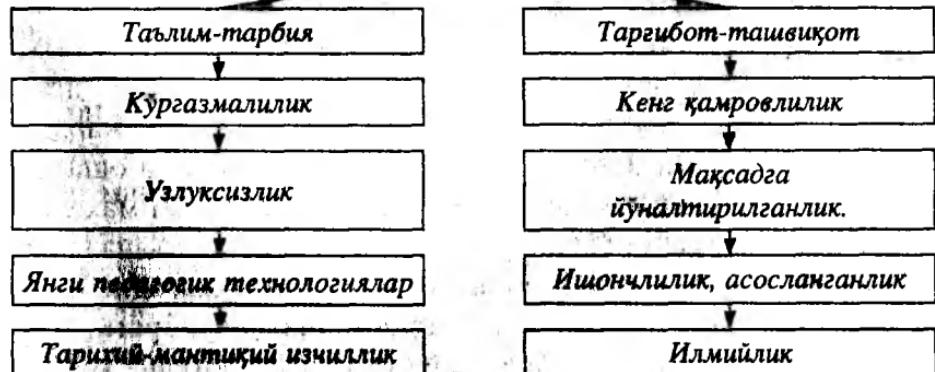
Миллий истиқлол фоясини сингдиришда ҳар бир ота-онанинг ўз фарзандининг мактабгача тарбияси, унинг кейинги

таракқиёт даврида қанчалик аҳамият касб этиши, бу давр узлуксиз таълим ва тарбиянинг муҳим босқичи эканини англаб этиши ниҳоятда муҳим. Бунда оиланинг таълим муассасалари тизимиға изчил уйғунлашувига эришиш зарур. Бу даврдаги барча бевосита таълим берувчи муассасалар (мактаблар, лицеи, касб-хунар коллежлари, олий ўкув юртлари) мафкуравий тарбиянинг асосий ўчокларидир. Уларнинг барчасида амалга ошириладиган мафкуравий таълим жараёнида, барча ўкув кўлланмалари ва дарсликлар, қўшимча адабиётларда қуидаги омиллар устувор аҳамият касб этиши лозим:

- Ватан туйғусини шакллантириш;
- она тилимизга муҳабbat уйғотиш;
- миллий қадриятларга ҳурматни кучайтириш;
- эзгулик тимсоли бўлган аёлни улуглаш;
- оиланинг ватанпарварлик ҳиссини тарбиялашдаги ролини кўрсатиш;
- маҳалланинг демократия дарсхонаси ва ўз-ўзини бошқариш мактаби эканини тушунтириш ва ҳоказо.

46-чизма.

*Миллий истиқлол мафкурасини халқимиз онги
ва ҳалбига сингдирининг усуллари*

Гоявий тарбиянинг можияти. Шахс тарбиясининг муҳим йўналиши - бу гоявий тарбиядир. Бу - инсон онги ва тушунчалари тизимида ҳаёт ҳақидаги фалсафий, сиёсий, хукукий, диний, эстетик, ахлоқий, бадиий, касбий қарашларни мақсадли

шакллантириш жараёнидир. Ҳар қандай тарбия жараёни охир-оқибат, ўз мақсад ва моҳиятига кўра ғоявий тарбиядир.

Бу боланинг дунё ҳақидаги, оламнинг ривожланиш қонуниятлари, инсоний муносабатлар борасидаги ўзига хосликлар, ахлоқ тамойиллари, гўзаллик ҳақидаги тушунчаларини кенгайтиришга хизмат қиласди. Бу — том маънода мафкуравий тарбиянинг асоси, пойдеворидир. Шунинг учун мафкурасиз инсон, мафкурасиз гурӯҳ, миллат, ҳалқ, жамият бўлиши мумкин эмас.

Ғоявий тарбиянинг мақсади. Ҳар қандай мафкуравий тарбиянинг мақсади - жамиятнинг ҳар бир аъзоси ва улар тимсолида ҳар бир ижтимоий қатлам, гуруҳнинг тарбиявий даражасини таъминлашдир. Бу пировард натижада ўша жамият ривожига туртки берувчи илфор ғояларнинг ҳар бир фуқаро томонидан онгли равишда ўзлаштирилишини, унинг тафаккур ва фикрлаш тарзига айлантирилишини таъминлайди. Шу маънода, миллий истиқлол мафкураси Ўзбекистонда яшаб, ижод қилаётган ҳар бир фуқаро онги ва шуурида асрий миллий қадриятларимиз, ҳалқимизнинг бугунги ва келгусидаги манфаатларини ифодаловчи энг соғлом ғоялар ва фикрлар тарзида - ҳалқ тафаккури тарзида ўз ифодасини топиши лозим. Бу жиҳат мафкуравий тарбиянинг бош хусусиятларида биридир.

Ғоявий тарбиянинг энг муҳим омилларидан бири оила-дир. Оила — жамият негизи бўлиб, кўп асрлик мустаҳкам маънавий таянчларга эга. Миллий мафкурамизга хос бўлган илк тушунчалар, аввало, оила муҳитида сингади. Бу жараён боболар ўгити, ота ибрати, она меҳри орқали амалга ошади.

Ўзини ўзи бошқаришнинг миллий модели бўлган маҳалла ҳалқимизнинг азалий удумлари, урф-одатлари ва анъаналари га таянган ҳолда, улкан тарбиявий вазифани бажаради. Кексаларнинг панд-насиҳати, катталарнинг шахсий ибрати, жамоанинг ҳамжиҳатлиги мисолида ёшлар онгига эзгулик ғоялари сингдирib борилади.

Айниқса, миллий қадриятлар, меҳр-оқибат, эл-юрт шаъни учун кураш каби фазилатларни камол топтиришда маҳалланинг ўрни бекиёсдир.

47-чизма.

Меҳнат жамоалари инсон умрининг асосий қисми ўтадиган, унинг тафаккури, ҳаётга муносабати шаклланадиган ижтимоий-маънавий мухитидир. Улар кишида жамоа руҳи, меҳнатсеварлик, омилкорлик, адолат тушунчаси, меҳр-оқибат тўйгуларини тарбиялайдиган меҳнат жамоалари бўлиб, турли миллат ва динга мансуб одамларни дўстлик ва ҳамжиҳатлик, ўзаро манфаатдорлик асосида ҳамкорлик қилиш, миллий ва умуминсоний қадриятларни уйғунлаштириш, соғлом маънавий мухитни вужудга келтиришда муҳим омил вазифасини бажаради.

Сиёсий партиялар ўз фаолияти билан фикрлар ранг-баранглиги ва қарашлар хилма-хиллигига асосланган демократик жамият барпо этиш гоясининг амалга ошишига хизмат қиласди. Ўзбекистондаги ҳар бир партия ўз дастурий қараш ва мақсадларини рўёбга чиқариш учун барча хукукий асос ва қонуний кафолатларга эга.

Мамлакатимиз ҳаётида фаолият кўрсатаётган нодавлат ташкилотлар ҳам мафкуравий жараёнларда фаол иштирок этиши лозим бўлган олимлар қаторига киради.

48-чизма.

Жамоатчилик фикрини шакллантириш, миллий истиқlol мафкурасини халқимиз, аввало, ёш авлод онгига сингдиришда оммавий ахборот воситалари алоҳида ўрин тутади. Улар маънавий-маърифий ислоҳотлар жараёни, бу борадаги муаммоларни, жамият ҳаётининг турли қирраларини тезкорлик билан акс эттирадиган энг самарали воситадир.

Мафкуравий тарбиянинг энг таъсирчан воситаларидан бири ҳам мулокот ҳисобланади. Чунки инсон қалбида ва онгига шаклланадиган дунёқараш, эътиқод, иймон, виждон, масъулият каби фазилатлар тарбиясида радио-телевидение, газета-журналлар, бадиий ҳамда илмий адабиётнинг ўрнини эътироф этган ҳолда, шуни айтиш мумкинки, юзма-юз кечадиган фикр алмашув, инсоннинг юзи ва қўзига қараб туриб айтиладиган бамаъни сўз ва ҳиссиётларнинг ўрни бекиёс. Шунинг учун ҳам ота-она бир гапни айтиши лозим бўлса, боласининг юзини ўзига қаратиб олиб, зарур юз қиёфаси ва қўзидаги самимият

билин фикрини уқтира бошлайди. Ва бундай мулоқот самарали бўлади. Шу боис аудиторияларда ўқитувчи билан ўқувчи, талаба ва домла ўртасидаги мулоқот таълим ва тарбия жараёнида катта аҳамиятга эгадир.

49-чизма.

Соғлом дунёкараш, масъулият, иймон ва эътиқодни ёшлар онгида шакллантиришнинг қуйидаги асосий объектив шарт-шароитлари ва омилларини ажратиб кўрсатиш мумкин:

- а)ижтимоий-сиёсий, маънавий-маърифий мухит;
- б)сиёсий онг ва ҳуқуқий маданиятнинг ўсиши;
- в)ёшларнинг билим даражаси;
- г)одатий, анъанавий фикрлаш тарзидан янгича, илгор фикрлашга ўтиши.

Янги давр, янгича ислоҳотлар, демократия, бозор муносабатлари айнан тафаккур ва фикрдаги ўзгаришларни тақозо этади, аммо бу жараён бирданига, тез ва бир текисда рўй бермайди. Бу— мураккаб, босқичма-босқич амалга ошадиган жараён бўлиб, унда бошқа ижтимоий қатлам вакиллари билан бирга ёшлар ташаббускорлик кўрсатиши, ўз дунёкараши ва эътиқоди билан бошқаларга таъсир кўрсатиши керак.

Мафкуравий тарбия ўзига хос тизимиға эга бўлиб, бу тизимда хилма-хил бўғинлар ўзига хос аҳамият касб этади. Бу борада мафкуравий тарбия субъектлари алоҳида ўрин тутади.

Жамият аъзоси сифатида, инсон доимо турли гурӯҳ ва жамоаларнинг вакили сифатида уларнинг таъсири остида бўлади. Яъни, ҳар бир шахснинг феъл-авторида, хатти-ҳаракатларида у мансуб бўлган миллат, ҳалқ, профессионал тоифа, жамоа ва оиланинг ижобий ёки салбий таъсири бўлади.

Тарихий шарт-шароит, давр, давлат тузими ва ўша жамиятдаги сиёсий, иқтисодий ва мафкуравий таъсирлар унинг дунёқараши, фикрлаш тарзи, тафаккурида ўз аксини топади. Бундай таъсирларнинг икки хили мавжуд:

- микро босқичдаги таъсирлар ёки кенг маънодаги ижтимоий-маънавий, сиёсий ҳамда иқтисодий муҳит таъсирлари;
- микро босқичдаги таъсирлар ёки бевосита инсон боласи туғилиб ўсадиган оила, таълим ва тарбия масканлари, меҳнат жамоаси, маҳалла ва дўстлар муҳитидаги таъсирлар.

Бир қарашда инсон феъл-авторини иккинчи босқич таъсирларгина белгилайдигандай туюлади. Чунки, «Қуш уясидаги кўрганини қиласи», деганларидек, айниқса, ўзбекчилликда одамнинг оиласи, насли-насаби, маҳалласи, таълим олган билим даргоҳига катта эътибор берилади ва бундай муносабат ҳаётда ўзини оқлади ҳам. Лекин макро босқичдаги таъсирларнинг аҳамиятини ҳам камситиш түғри бўлмайди. Масалан, шўролар тузуми жамият аъзоларининг муте, тобе, ихлоссиз, баъзи бир жиҳатдан иймонсиз бўлиб камол топишига замин яратганки, бунга асосан ўша муҳитдаги носоғлом, инсон қадрини ерга урувчи иқтисодий сиёсат ва идеология сабаб бўлган.

Мафкурани амалга оширувчи шахсдан аввало, тажриба, билимдонлик, ишонтира олиш қобилияти, унинг нутқи, ўзига ишонч ва бошқалар талаб қилинади. Мафкурачиларнинг асосий иш услуби, ўзида мавжуд билим, тушунча, гояларни асос қилиб олган ҳолда, биринчи навбатда ёшларда, қолаверса, кенг ҳалқ оммаси онгида мустаҳкам эътиқодни шакллантириш, таъсир кўрсатишдир. Бунда у мулоқотнинг барча самарали ва таъсирчан воситаларидан-монолог, диалог, баҳс-му-

нозара кабилардан фойдаланади. Айнан ана шу фаолият ҳар бир таъсир кўрсатувчининг риторика асосларидан хабардор бўлишини, нутқ маҳоратини эгаллашини талаб қиласди. Сўзловчи нутқий ва нуткий бўлмаган воситалардан ўз ўрнида мақсадга мувофиқ тарзда фойдалана олиши шарт. Ҳиссий таъсир усуслари-ўринли ишлатилган қарашлар, имо-ишора, мимика кабилар ҳам таъсирни кучайтирувчи психологик механизмлар эканини унутмаслик керак.

50-чизма.

Тарбиячидан талаб қилинадиган яна бир муҳим хислат — гапираётган кишининг ёқимтойлигидир. Бу ҳам нотикқа нисбатан ишонч ва эътиқодни оширади. Ёшлар аудиториясида, вўизнинг мурожаатига эътибор жиддийроқ бўлади. Зиёли, олимлар аудиториясида, мантиқий, илмий таҳлилларга асосланган фикр ва мулоҳазалар катта таъсир кучига эга бўлади.

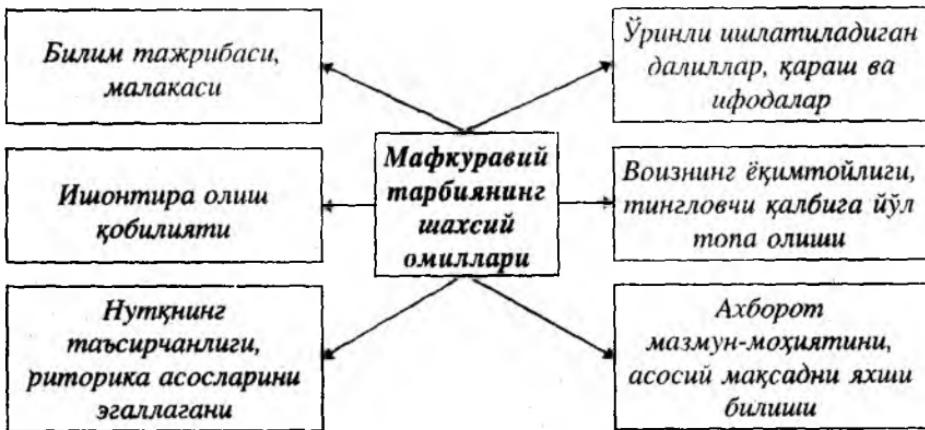
51-чизма.

Нотикнинг нима ҳақида гапираётгани (ахборотнинг мазмунин) ҳам мағкуравий тарбияда муҳим ўрин тутади. Тадқиқотлардан шу нарса маълум бўлдики, одамларга ҳам аклан асосланган (рационал), ҳам эмоционал (хиссиёт уйготувчи) маълумотлар тез таъсир қиласи. Бунда аудитория хусусияти назарда тутилиши керак. Масалан, ўқимишли, тушунган одамлар аудиторияси фактларга таянган, асосли маълумотни тез қабул қилиб, унга ишонса, кичик ёшлилар, маълумот даражаси пастроқ шахслар кўпроқ юракка яқин, эмоционал маълумотга ўч булади. Мағкуравий ахборот ёзма ёки оғзаки тарзда етказилиши мумкин. Агар биринчисига газета, журналлар, китоб ва дарсликлар, ёзма манбаларда мужассамлашган маълумотлар кирса, иккинчисига маъруза, дарсни баён этиш, мунозара ва суҳбатлар ўtkазиш киради. Бундан ташқари, мағкуравий фоялар турли бадиий ва хужжатли фильмлар, болалар ёки катталар учун яратилган мультфильмлар орқали ҳам ет-

казилиши мумкин. Мұхими, улар халқ маңнавияти, ўлмас меросимиз, келажакка ишонч үйғотувчи маңно-мазмун билан йўғрилган бўлиши керак.

52-чизма.

Х у л о с а

Маълумки, ҳар қандай фан таракқиётининг самараси унинг назарий асосларини амалий фаолият соҳаларига тўғри ва тўла-тўқис татбиқ этилиши билан боғлик. Бу эндиғина шаклланаётган «Миллий истиқлол гояси: асосий тушунча ва тамойиллар» ўқув фанига ҳам тааллуклидир. Ушбу зарурат мазкур фан асосларини таълим-тарбия жараёнида чукурроқ ўзлаштиришнинг энг самарали йўлларидан фойдаланишни тақозо этади.

Ана шу мақсадда тайёрланган ва сиз танишиб чиққан изоҳли кўргазмали воситаларнинг методологик йўналишини ва мавзулар тартибини белгилашда Ўзбекистон Президентининг асарлари ҳамда «Миллий истиқлол гояси: асосий тушунча ва тамойиллар» рисоласи асос бўлган.

Чизмаларда кўзга ташланиши мумкин бўлган айрим ўхшашликлар, энг аввало, миллий мафкурамизнинг энг муҳим тушунча ва тамойилларнинг турли мавзу ва муаммоларнинг тақозоси билан, ҳар хил нуқтаи назардан, қайта-қайта уқтириш зарурати билан боғлик. Бу уларни ўқувчилар онгига янада чукурроқ сингдириш ва ўқитувчилар меҳнатини қизиқарли воситалар билан бойитиш мақсадини кўзда тутади. Айнан шу мақсадда китобчада ҳар бир чизмага ундаги тушунча ва тамойилларнинг янги қирраларини очиб берадиган, умуман олганда кўргазмали воситаларни муайян даражада тўлдирадиган кисқа ва муҳтасар изоҳлар берилди.

Шу билан бирга, ҳар қандай дастлабки уринишида бўлганидек, изоҳли кўргазмали воситаларнинг биринчи нашрида ҳам айрим камчиликларга йўл қўйилган бўлиши табиий. Келажакда уларни таълим-тарбия соҳаларига ва ўқитиш-ўргатиш жараёнларига чукурроқ татбиқ этишда туғиладиган фикр-мулоҳазалар ва тўпланадиган тажриба мавжуд камчиликларни бартараф этишга ёрдам беради, деган умиддамиз.

МУНДАРИЖА

Кириш

Миллий истиқлол гояси ўкув фанининг предмети, мақсад ва вазифалари	3
I боб. Фоя ва мағкуралар тарихидан	9
II боб. Ҳозирги замонда инсон қалби ва онги учун кураш	21
III боб. Ўзбекистон тараққиёти ва мағкуравий муаммолар	33
IV боб. Миллий истиқлол гояси.....	48
V боб. Миллий истиқлол гоясини ҳалқимиз қалби ва онгига сингдириш	77
Хулоса	78

Ижтимоий-сиёсий нашр

**МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ ФОЯСИ:
асосий тушунча ва тамойиллар
(Изоҳли кўргазмали воситалар тўплами)**

Масъул – *Қ. Назаров*
Мусаввирлар: – *И. Исмоилов, Р. Азимов*
Мусахҳих – *У. Валиев*

ИБ №3574

Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти, Тошкент, Мустакиллик
майдони-5

Ўзбекистон ёшлари «Камолот» жамғармаси «Янги аср авлоди» ~~назарий~~
ёт-матбаа маркази. Тошкент, Чилонзор-8, Қатортол кўчаси 60.

Босмахонага 19.07.2001 топширилди. Босишга 6.08.2001 рухсат берилди. Бичими 60x90^{1/16}. Офсет босма. Шартли босма табоқ 7,04 б.т.
Нашр босма табоқ 5,0 б.т. Адади 15000. Ракамли буюртма К-8882.

Ўзбекистон республикаси Давлат қўмитаси ижарадаги Тошкент матбаа
комбинатида босилди. 700129, Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

ДАЙЛАСУОЛАР
МИЛЛИКИЙ ЖАМЫСТЫ

